

ERDÉLYI METSZETEK

Kisebbségtörténeti
tanulmányok II.

Szerkesztette:
Bárdi Nándor
Gidó Attila
Novák Csaba Zoltán

Nemzeti Kisebbségkutató Intézet

Kolozsvár
2026

Lektorálta: dr. Zahorán Csaba történész, a budapesti Nemzeti Közzolgálati Egyetem Közép-Európa Kutatóintézetének munkatársa

Felelős szerkesztő: Bokor Zsuzsa

Korrektúra: Szabó Beáta

Borítótér és tipográfia: Könczey Elemér, IDEA PLUS

Számítógépes tördelés: Nagy Andrea, IDEA PLUS

Nyomda: COLOR PRINT, Zilah

© Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale

A kötet tartalmáért a szerzők vállalnak felelősséget, a kifejtett vélemények nem tükrözik a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet és Románia Kormánya álláspontját.

Rendelés és további információk:

E-mail cím: office@ispmn.gov.ro

Tel.: 0040-364-116 261

Fax: 0040-364-103 177

<https://www.facebook.com/centrul.ispmn>

<https://ispmn.gov.ro/node/editura-ispmn>

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Erdélyi metszetek : kisebbségtörténeti tanulmányok / szerkesztette: Bárdi

Nándor, Gidó Attila, Novák Csaba Zoltán. - Cluj-Napoca : Editura

Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2025-2026

2 vol.

ISBN 978-606-8377-81-0

Vol. 2. - Cluj-Napoca : Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, 2026. - Conține bibliografie. - ISBN 978-606-8377-83-4

I. Bárdi, Nándor (ed.)

II. Gidó, Attila (ed.)

III. Novák, Csaba Zoltán (ed.)

323.1

Tartalomjegyzék

Előszó	7
------------------	---

ELVEK ÉS VÁGYAK

FILEP TAMÁS GUSZTÁV

„A Magyarországon lakó nemzetiségeknek rokonszenvét megnyerni, még előítéleteiknek is kedvezve”.	11
---	----

UDVARHELYI FŐHATALOMVÁLTÁS

KÁPOLNÁSI ZSOLT

Forró ős Udvarhely vármegyében 1916-ban	27
---	----

GIDÓ CSABA

A román közigazgatás berendezkedése Udvarhely vármegyében 1919-ben	41
--	----

PÁL JÁNOS

Az erdélyi magyar oktatásügy önszerveződésének lehetőségei Nagy-Romániában az Udvarhelyi Unitárius Egyházkör népoktatásának tükrében	63
--	----

TRAGIKUS UTAK

SZÁSZ TIVADAR RÓBERT

Az „észak-erdélyi gettóper” háromszéki vonatkozásai	79
---	----

MURÁDIN JÁNOS KRISTÓF

Az 1944-es magyar tragédia félárnyékban rekedt fejezete. Erdélyi magyar civilek szovjet fogságba hurcolása	97
---	----

ÉLETLEHETŐSÉGEK

JÁNOSI CSONGOR

Román titkosszolgálati intézkedések Hargita megyében 1968 és 1979 között. A 121. kódszámú „magyar nacionalisták” ügykör/problémakör Székelyudvarhely kontextusában	115
--	-----

DEMETER CSANÁD

Könnyűzenei fesztiválok Székelyudvarhelyen az 1970–80-as években 149

SZÉP LILI

Baász Imre akcióművészete 171

MÚZEUMOK

BOÉR HUNOR

Malonyay-ügy – A Székely Nemzeti Múzeum és a kánon szövete. 193

BÁRDI NÁNDOR

Múzeumszervezők. Ketten a székely önképzítés működtetőiből:
Csutak Vilmos és Haáz Rezső. 209

SZÉKELY MIKLÓS

Magyar művészet erdélyi múzeumokban 1920–2020 233

SÁRÁNDI TAMÁS

Az államszocialista narratíva elbeszélhetősége.
Példák a marosvásárhelyi múzeumból. 249

Kivonatok 279

Rezumat 285

Szerzők 287

Román titkosszolgálati intézkedések Hargita megyében 1968 és 1979 között. A 121. kódszámú „magyar nacionalisták” ügykör/problémakör Székelyudvarhely kontextusában

Az „ellenséges” magyar etnikum dokumentált megfigyelését a megyésítéstől a rendszerváltásig a bukaresti Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság (ACNSAS) Dokumentációs fondjának szakszerűen összeállított tematikus sorozatai tanúsítják. Ez a feltáró tanulmány elsősorban a Securitate belső használatára készült „121.” kódszámú „magyar nacionalisták” ügykör/problémakör megyei köteteire, illetve az állambiztonság pártvonalon kiküldött tájékoztatásaira és beszámolóira összpontosít.¹

Az 1968. február 16-i 2. számú közigazgatási törvénnyel létrehozott Hargita megye a román titkosszolgálat helyi szintű átrendezését is maga után vonta.² A brassói mellett főként a Maros Megyei Felügyelőség járult hozzá a korábbi Maros–Magyar Autonóm Tartományi Igazgatóság irattári anyagának átadásával az új megye operatív adatházisának létrehozásához. Az Állambiztonsági Tanáccsal (*Consiliul Securității Statului*) folyamatosan egyeztetve, 1968 és 1970 között a Hargita Megyei Felügyelőség „C” Irodája az átadási jegyzőkönyvek alapján átvette elsődlegesen a székelyudvarhelyi, csíkszeredai és gyergyószentmiklósi rajoni osztályok személyi anyagait – a szervezési

1 A korábbi tartományi rendszer belföldi hírszerzési tevékenységéért mintegy másfél évtizedig – a sorozatos átszervezések ellenére – regionális szinten a III. Belföldi Hírszerzési Igazgatóságnak alárendelt 3. ügyosztály felelt. Az 1967. június 26–27-i plénumot követően a Securitate irányítása Ceaușescu bizalmi embereinek kezébe került, miután a belügyminisztérium keretében létrehozták az Állambiztonsági Főigazgatóságot (*Departamentul Securității Statului*, DSS), melyet az Állambiztonsági Tanács (*Consiliul al Securității Statului*, CSS) vezetett. 1967. szeptember 13-án újabb átszervezésre került sor, a Securitate központi igazgatóságait 4 általános igazgatóság keretében vonva össze. Ekkor jött létre az I. Általános Belföldi Hírszerzési Igazgatóság (*Direcția Generală de Informații Interne*), mely a gazdasági kémelhárítással foglalkozó II. igazgatóság (*Direcția a II-a. Contraspionaj economic*) mellett magába foglalta az „ellenforradalmi” tevékenységekkel foglalkozó belföldi hírszerzés I. igazgatóságát (*Direcția I. Informații interne*) a bekövetkező megyésítés 1. megyei ügyosztályaival együtt. Lásd: Dobre – Neagoe-Pleșa – Pleșa: *Securitatea. Structuri – cadre...*, VIII–IX.; Oprea: *Banalitatea răului*, 35–37.

2 Lásd Lege nr. 2 din 16 februarie 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România. *Buletinul Oficial*, 17–18. szám, 1968. február 17.

és informátori dossziékat stb. –, a különböző segédanyagokkal, névjegyzékekkel, táblázatokkal együtt.³ Mindez a legnagyobb magyar többségű megyében lehetővé tette a pártállami rendszer fennállása során „magyar nacionalisták” ügykör/problémakör címen a folyamatos, szoros állambiztonsági ellenőrzést.⁴

A térségben 1918-tól számított állandó román szakszolgálati tevékenység egyik sarokköve az erdélyi magyar politika régi és új vezetőinek megfigyelése volt. Ugyanakkor erre okot adhattak mindazok, akik a nemzetiségből kiinduló politikai közösség, illetve a területi egység, a közös nyelv, kultúra, értékrend és szokások jelentette magyar nemzetben gondolkoztak. Az új államrend kiemelten foglalkozott az anyaország melletti történelmi és etnikai összetartozással érvelő, erdélyi területi követelést megfogalmazó, etnikai másságot és idegent megtestesítő „irredentákkal” és a szinonim értelmű „sovinisztákkal”, „propagandistákkal” és „felforgatókkal” is. A Sziguráncának (*Direcția Poliției și Siguranței Generale* – Általános Rendőrségi és Biztonsági Igazgatóság, röviden DPSG) és a Különleges Hírszerző Szolgálatnak (*Serviciul Special de Informații*, röviden SSI) az állam biztonságát fenyegető kisebbségekre irányuló megfigyelési és ellenőrző tevékenységét 1948 augusztusától a Securitate is tovább folytatta. A szovjet mintát követő erőszaksszervezet a mindenhol ellenséget gyanító és kereső pártideológiával összhangban mindezt azzal emelte új szintre, hogy a rendszer konszolidálását lekövetve a monitorizálást kiterjesztette a romániai magyar lakosság egészére. A román titkosszolgálati hagyományok szerint az etnikai eredet önmagában is okot adott a gyanúra, és kimondatlanul is felülírta a felkészültséghez és foglalkozáshoz kapcsolódó tevékenységek józan értékelését. A második világháborút követő demográfiai változások ugyanakkor azt mutatták, hogy az állam területi egységének fenntartására csupán a magyar nemzetiség jelenthetett veszélyforrást. Ennek megfelelően az 1944 előtt használt megbélyegző fogalomkészlet nem változott, csupáncsak az új realitásokra tekintettel a „magyar nacionalisták” kifejezés került előtérbe. A legkisebb magatartási és viselkedési hiba – a konkrét cselekedethez csak legritkábban kapcsolódó elégedetlenkedés, kritika, morgás – is elég volt ahhoz, hogy a fogalom elnagyolt jellege miatt valaki bekerüljön a Securitate nyilvántartásába.⁵

Az optikán nagyobbbat állítva a Hargita megyei 1. belföldi hírszerzési ügyosztálynak a teljes titkosszolgálati tevékenységet a rendszerváltásig lefedő mintegy 6500 oldalnyi dokumentációs anyaga – az iratképző szerv által kreált statisztikai helyzetképek, munkabázisok, táblázatok, névjegyzékek, intézkedési tervek, informátori tájékoztatások, fénykép- és személyi anyagok, elfogott levelezés és lehallgatási jegyzőkönyvek, a külső utcai

3 Lásd ACNSAS, fond Documentar (a továbbiakban Dokumentációs fond), D 0005387. sz. dosszié, 1–6. kötet, összesen 1489 fólió.

4 A napjainkig is magyar többségű Hargita megyében az 1966. évi népszámlálás szerint 282 392 lakosából 248 886 magyar mellett 31 272 román és 3228 roma élt. Hasonló képet mutatnak az 1977. évi népszámlálási eredmények is: a megye 326 310 lakosából 277 587 magyar mellett 44 794 román és 3228 roma élt. Lásd Rezultate definitive: Caracteristici demografice: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive/?fbclid=IwAR27EF5207rZK6mx7Tlz69Rk9k738N6Msz-0cbAOckI2ddJu2tjFWqZE6AM> (letöltve: 2023. szeptember 4.).

5 Az állam és kisebbség viszonyaként értelmezett romániai etnikai kisebbségekhez kapcsolódó irredentizmusról, illetve az ezt megfigyelni és ellenőrizni kívánó román titkosszolgálati evolúcióról és módszerekről lásd Egry: *Etnicitás, identitás, politika*, 298–328.; Uő: *The World between Us*, 17–46.; Uő: *Phantom Menaces?* 650–682.; Bandi: *Román titkosszolgálatok*, 23–45.; Uő: *Nem konvencionális módszerek*, 159–189.

követés eredményei, a „belső használatra” összeállított külföldi sajtószemle, továbbá a titkosszolgálati jegyzetek és összefoglalók – feldolgozásának mikéntje több okból is igencsak fogas kérdésnek bizonyul. Egyrészt hiányzik az ehhez kidolgozott módszertani megközelítés, miután egyelőre példa nélküli egy adott megye korszakos állambiztonsági tevékenységének – legalább ügyosztályi szintű – feldolgozása. Másrészt a kezdetben megfogalmazott ambíciókat a megírás során fokozatosan mérsékelni kellett. A nagy volumenű forrásanyag gyakran töredezettnek, szilánkosnak bizonyult, ennek ellenére a jellemzően sokrétű és összetett történetek szétszálazására és lehetőség szerinti tömör összefoglalására törekedtem. Emiatt a teljesség igénye nélkül a tanulmányt leszűkítettem a „közönséges” lakossági megfigyelés oroszlánrészét biztosító megyei 1. belföldi hírszerzési ügyosztály 1979-ig terjedő első évtizedes tevékenységére.⁶ A történet „csonkasága” is inkább arra intett, hogy a nagy ívű következtetéseket elkerülve, a problémakör szerkezete szerinti kontextusba ágyazott forrásfeltárást részesítsem előnyben.⁷

A „magyar nacionalisták” problémakör megyei genezise: ideológiai háttér és statisztikai adatok

A frissen megalakult Hargita Megyei Felügyelőség 1. belföldi hírszerzési ügyosztálya a „magyar nacionalisták” problémakörre vonatkozó 1968. április 5-i jelentésében első ránézésre még csak 328 „elemmel” számolt. Az esetenként 1989-ig megbélyegezettek jelentős hányada az egykori Erdélyi Párt és a Nyilaskeresztes Hungarista Mozgalom tagjaiból, a Horthy-rendszer tisztjeiből és csendőreiből, továbbá az 1956. őszi, illetve az ezt követő „ellenforradalmi” tevékenység politikai elítéltjeiből kerültek ki.⁸

Az 1969. augusztus 19-i 26 oldalas referátum kísérletet tett a Hargita megye területén működő egykori magyar polgári és nacionalista pártok, illetve szervezetek történeti áttekintésére. A szerző meglátása szerint e pártok és szervezetek „fasiszta” ideológián alapuló „reakciós” jellegű programja olyan nacionalista állami politikát irányzott elő, amelynek során „a nem magyar elemet” kiiktatták volna a politikai, gazdasági és kulturális életből, Erdélyből, sőt a magyar állam területéről. E politika megvalósításáért „a magyar burzsoázia” az ellenséges propaganda egyéb terjesztési eszközei mellett kiemelt szerepet szánt az ebben az időszakban Székelyudvarhelyen (sic!) megjelenő

6 Annak tisztázása, hogy ez az osztály a megyei állomány hányad részét teszi ki, további kutatásokat igényel.

7 A tisztánlátást segítették a Külgazdasági és Külügyminisztérium Klebelsberg Kuno-ösztöndíjai, melyeket ezúton is köszönök. A *Kányádi Sándor és erdélyi kortársai a román titkosszolgálati iratokban*, illetve A *„magyar nacionalisták” problémakör. Román titkosszolgálati intézkedések Hargita megyében 1968 és 1989 között* című projektek 2023. április 17-től június 18-ig, illetve 2024. május 6-tól július 7-ig terjedő bukaresti kutatásai során 516 megfigyelési, hálózati, bűnügyi és káderdosszié vizsgálatára került sor, az „ellenséges” magyar etnikumú személyek dokumentált megfigyeléséről szóló, a tartományi vagy megyei mindenkor (3. vagy 1.) belföldi hírszerzési ügyosztály, illetve a fővárosi Securitate iratanyagai alapján.

8 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 1., 4–5.

*Székely Népnék*⁹ és a kolozsvári *Magyar Népnék*,¹⁰ valamint az olyan írók „reakciós” irodalmi alkotásainak, mint Szabó Dezső, Makkai Sándor, Nyirő József és [az azonosítatlan] Alföldi Mihály, akik munkáikon keresztül „a sovíniszta és irredenta-magyar érzést” kívánták beoltani, főként az ifjúság gondolkodásába.¹¹

Az RSZK Állambiztonsági Tanácsa nevében a Hargita Megyei Felügyelőséget vezető Erdélyi Elemér ezredes¹² 1969. szeptember 22-én hagyta jóvá Marin Luca kapitány¹³ és Gheorghe Ignatiu őrnagy egy héttel korábbi, 15-i, a megye „magyar nacionalistáinak” megfigyelésére vonatkozó határozati javaslatát, melyben a második világháború alatt működő „tökés-földesúri rendszer” pártjainak és szervezeteinek – Erdélyi Párt, Nyilaskeresztes Párt, Magyar Megújulás Pártja, Rongyos Gárda és a leventeszervezetek – Hargita megyei tagjaira összpontosító problémakör dosszié felfektetését kérelmezték.¹⁴ A helyi kimutatások szerint az idesorolható egykoron hozzávetőlegesen 8650 tagból 3186-on éltek még a megye területén, közülük potenciálisan veszélyesként nyilván tartva 96 „elem” szerepelt az operatív adatbázisban.¹⁵ A Securitate lokális és központi vezetői úgy látták, hogy a „nacionalista és irredenta” megnyilvánulásokhoz folyamodó „elemek” valós veszélyt jelentettek Románia biztonságára és területi integritására,

9 Az 1906-tól Sepsiszentgyörgyön megjelenő *Székely Nép* [előzménye 1874-től a *Nemere*, 1882-től a *Székely Nemzet*] az első világháború után is folytatta működését, 1919 és 1944 között folyamatosan megjelenve, előbb hetente kétszer (csütörtökön és vasárnap), majd 1932-től csak vasárnaponként. A „kicsi magyar világ” éveiben, mellékleteivel együtt, Sepsiszentgyörgy egyetlen független politikai hetilapja volt. Lásd Váry O. Péter: Kis háromszéki sajtótörténet. *Háromszék*, 2018. március 14. <https://www.3szek.ro/load/cikk/111230/kis-haromszeki-sajtotortenet> (letöltve: 2023. április. 3.).

10 Politikai, gazdasági, szépirodalmi, döntően a falusi lakosságnak szóló hetilap, mely az Országos Magyar Párt és a Minerva Rt. támogatásával 1921. november 25-től 1944. szeptember 9-ig Kolozsvárt jelent meg.

11 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 1. köt., 180–205.

12 Erdélyi Elemér (1928–2007), a Securitate egyetlen magyar nemzetiségű tábornoka a hetvenes és nyolcvanas években. Pályafutásának első, 1952 és 1967 közötti szakasza a BM Brassó Tartományi Igazgatóságához köthető. Bár szolgálati adatlapja ezt csak részben erősíti meg, a megyésítést követően az újonnan alakult Hargita Megyei Felügyelőség élére került, amelyet 1971 és 1981 között főfelügyelőként, vezérőrnagyi rangban irányított. 1981. december 30-án tartalékos állományba került. Róla lásd ACNSAS, Káderállomány fond (fond Cadre), Cadre MAI 000026. sz. dossz., 399 oldal.

13 Marin Luca (1935–?), a Securitate hivatásos munkatársa. 1957 és 1960 között a BM Olténia Tartományi Igazgatóságának Balș Rajoni Osztályán szolgált, majd 1960-tól 1968-ig a Kolozs Tartományi Igazgatóság Ludas Rajoni Osztályának kádere. A megyésítést követően, 1968 és 1986 között a Hargita Megyei Felügyelőség tisztje változó szerepkörökben, kapitányi (századosi), őrnagyi, alezredesi és ezredesi rangfokozatokban. 1986-ban áthelyezték a Maros Megyei Felügyelőségre. Szolgálati adatlapja szerint ezredesi rangban tartalékos állományba került 1990. január 11-én. Lásd Marin Luca: http://www.cnsas.ro/documente/cadrole_securitatii/LUCA%20MARIN.pdf (letöltve: 2023. március 24.).

14 Rajtuk kívül megfigyelték az 1945-től gyanússá váltakat, az 1956-os problémakör törzstagjait. 1974-re elvileg hazaengedték az utolsó 56-ost is. Ez viszont nem jelentette azt, hogy a büntetés letöltésével bármelyikük is utólagos következmények nélkül hazatérhetett. Mindannyian ott maradtak legalább a helyi szintű adatbázisban, és akit lehetett, újra és újra elővettek, adott esetben a rendszerváltásig.

15 Itt nem a konkrét szervezkedés a lényeg, hanem a verbális büntett szigorú kategorizálása, és hogy Bukarest felé felmutassanak valamit, mert azt akkor nem hitték el, hogy a magyarok nem szervezkednek.

annál is inkább, mert ellenséges tevékenységükbe politikai múlttal nem rendelkezőket is – időseket és fiatalokat egyaránt – bevontak. A szolgálati zsargon szerint ez indokoltta tette az ily módon gyanút keltők aktív és szakszerű megfigyelését.¹⁶

A „magyar nacionalisták” problémakör ideológiai háttere nem volt kőbe vésve, folyamatosan újabb általános érvényű terhelő adalékokkal gyarapodott, melyek az összegzéseket vizsgálva a titkosszolgálati diskurzusban kitarítottak a rendszerváltásig. Az evolúciós törekvések jegyében a Hargita megyei belföldi hírszerzési ügyosztály 1971. február 1-jei műveleti tervében – a főfelügyelőhelyettes Sângeorzan őrnagy¹⁷ által szignált iratban – szintén kísérletet tettek az állambiztonságot változtatásán sértő tevékenységek definiálására. Eszerint az „együttélő” (*naționalități conlocuitoare*) magyar nemzetiségű értelmiségiek egy része beszélgetésekkel, írásokkal és egyéb módszerekkel igyekezett sovén-nacionalista befolyás alatt tartani a velük kapcsolatba kerülőket, olyan magyar irredenta eszméket terjesztve, melyek szerint a magyar kisebbséget „románosítási” folyamatnak vetették alá. Ez a tevékenység összefonódott „a vallási felekezetek egyes képviselőinek, egykori politikai elítéltek és más kategóriájú elemek ellenséges fellépésével”, amelyet egyaránt tovább stimuláltak a megyébe látogató külföldi (magyarországi) turisták és a kolozsvári, marosvásárhelyi, sepsiszentgyörgyi írók és költők.¹⁸ Ahogyan a továbbiakban látni fogjuk, az utolsó két mondatban, a fiatalság kivételével, a problémakör összes szereplője felbukkant.

Kik is voltak a problémakör érintettjei, a többnyire a pohár sör mellett elkövetett szóbeli véleménybűntettek főszereplői a megye „magyar nacionalistáit” összegző 1977. december 28-i statisztikai adatai alapján? A nyilvántartásban szereplő 3899 „elemből” az év folyamán 96 elhunyt. Munkahelyi megoszlásuk az alacsonyabb képesítésű kiöregedett osztályellenség képét mutatta, miután 1981 főt nyugdíjasként, 1031 főt pedig a mezőgazdaságban tartottak számon. Ezen túlmenően a kutatás-tervezésben senki nem volt érintett, a gazdaságban és az iparban 583, a tanügyben 43, az egészségügyben 35, a művészet és kultúra területén 28, az államapparátusban 29, az egyházak és szekták vonalán pedig további 169 személlyel számoltak. Közülük 1975 és 1977 között 11 személyt ítéltek el, de senkit sem köztörvényes büntettekért. A nyilvántartottakból 1015 személyt politikai vagy bűnügyi előzmények nélkülüként (*fără antecedente*) jegyezték, akikből 410 fő városi, 605 fő pedig vidéki környezetben élt. A problémakör 5 műveleti tisztet foglalkoztatott, de a felekezeti vonal káderei, a tanári karral, ifjúsággal, a csalárd határátlépést tervezőkkel foglalkozó tisztek, továbbá a székelyudvarhelyi és gyergyószentmiklósi állambiztonsági szervek vezetői az 1. ügyosztály sajátosságainak

16 Lásd ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 1. köt., 100. Elég volt az, hogy az illető az italozás melletti fecsegésben részt vett, és ezzel a neve megjelent az adott jelentésben. Nincsenek egyértelműen lefektetett szakmai szempontok. Az adott tisztén múlik, hogy minek szentel fontosságot. Ha eredménykényszer alatt áll, akkor viszont bármilyen kapóra jöhet.

17 Dumitru Sângeorzan (1931–1979), a Securitate hivatásosa. 1954-től 1968-ig a BM Magyar Autonóm, majd Maros–Magyar Autonóm Tartományi Igazgatóságán szolgált, az 1960-as évektől a Szászrégeni Rajoni Osztályon. A megyésítést követően 1972-ig a Hargita Megyei Felügyelőség főfelügyelő-helyettese, 1972-ben rövid ideig Csíkszereda municípium állambiztonsági főnöke, majd ezt követően alezredesi és ezredesi rangfokozatokban 1979. évi haláláig a megye állambiztonsági főnöke.

Lásd Dumitru Sângeorzan: http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/SANGEORZAN%20DUMITRU.pdf (letöltve: 2023. március 29.).

18 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 6. köt., 150.

köszönhetően folyamatosan foglalkoztak a „nacionalista-irredenta” tevékenység különböző megnyilvánulásaival.¹⁹ Az ügykör elemeit – melynek 2260 tagja az egykori magyar nacionalista és fasiszta pártokhoz, 327 tagja a Horthy-rendszer „elnyomó” apparátusához tartozott – 1977-ben 535 fős informátori hálózat, továbbá a milíciaőrsök főnökei által irányított 346 fős „egyedi hálózat” (*rețea unică*) figyelte.²⁰

A Hargita Megyei Felügyelőség első évtizedének tevékenységében a központi I. Általános Belföldi Hírszerzési Igazgatóságnak továbbított időszakos vagy soron kívüli beszámolóikban mindvégig kiemelt fontossággal bírt az informátori jelentésekre épülő lakossági hangulatjelentések elkészítése,²¹ illetve a kurrens műveleti ügyek ismertetése és összefoglalása. Ebben a tanulmányban az évenkénti részletezéstől eltekintve, a továbbiakban a „magyar nacionalisták” problémakörhöz (mint gyűjtőfogalomhoz) kapcsolódó vagy rokonítható „Politikai vagy bűnügyi előzmények nélküli személyek” problémakör, illetve „Művészet–Kultúra” vonal, továbbá az ezeknek alárendelt másodlagos ügykörök lehetőség szerint Székelyudvarhellyel kapcsolatos, az 1970-es évek végéig terjedő fejleményeinek tematikus összegzésére szorítkozom.

A „Politikai vagy bűnügyi előzmények nélküli személyek” problémakör

A fiatalok

A Hargita Megyei Felügyelőség munkatársait nem a lassan kiöregedő „célpontok”, az egykori magyar pártok tagjai, hanem a fiatalság állította egyre nagyobb kihívások elé, miután tevékenységi területükön 1975-ben 15 általános és szakközépiskola, továbbá 6 szakiskola működött összesen 6500 tanulóval és 1800 oktatóval. A problémakörben 145 forrás, ebből 36 informátor, 98 együttműködő személy és 11 rezidens (konspirált lakás tulajdonosa) segítette a munkát. A titkosszolgálati fókuszba kerülő 26 „elemből” 14-et vizsgáltak szervezett megfigyelés keretében. A statisztikák ugyanakkor fokozódó „nacionalista tevékenységet” mutattak mind a tanárok, mind a diákok körében, melynek okai között szerepelt a Securitate

19 Nincs megyei szervezeti ábránk sem a Securitate, sem a Milícia tekintetében, ezért nem bocsátok leltárszám-spekulációkba. A belföldi hírszerzés megyei szinten 15-20 tiszttel számolt, de ez kevés, hiszen van egy sor társosztály, és vannak tiszték, akik több osztálynak is dolgoznak.

20 Lásd Vasile Vultur őrnagy helyzetjelentéseit. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 2. köt., 155. (háttoldal is). Alapvetően két informátori hálózatról beszélünk: az egyik alárendelve a Securitaténak, a másik a Miliciának, csakhogy tudok olyanról is, aki mindkettőnek dolgozott. A statisztikákban vélhetően mindkét helyen megjelent, tovább duzzasztva és ezzel torzítva a számot. Ilyen esetekben a Securitate megkeresése vélhetően prioritást élvezett.

21 Itt említhető a megyei 1. ügyosztály Erdélyi ezredes és Kiss Lajos őrnagy által szignózott 1970. március 14-i hangulatjelentése, amelyben mind a városi, mind a vidéki környezetben tevékenykedők, a mezőgazdasági és az ipari szektorokban dolgozók mindennapi életének nehézségeivel kapcsolatos megjegyzéseket, etnikai jellegű ellenérzéseket, illetve a bel- és külpolitikával kapcsolatos negatív töltetű szöbeszédeteket, vitatható kijelentéseket továbbították a központnak. Lásd az MH/005208. számú 1970. március 14-i titkosszolgálati összefoglaló tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 2. köt., 206–210.

által is említett „Az oktatási intézmények egységes szerkezeti normáinak megállapításáról” szóló, 278/1973. számú törvényerejű rendelet, mely kedvezőtlen lakossági hozzászólásokhoz vezetett.²² 1974 folyamán 3 tanár és 21 diák, illetve fiatal részesült állambiztonsági figyelmeztetésben (*avertizare*),²³ és 4 „sleppet” (*anturaje*) – állambiztonság kreálta kört – fedeztek fel Székelyudvarhelyen, Csíkszeredában, Csíkdánfalván és Maroshévízen.²⁴

1974 folyamán a székelyudvarhelyi „Pedagógusok-slepp” (*anturajul „Pedagogii”*) alatt az 1. ügyosztály a Dr. Petru Groza Líceum²⁵ öt tanárát figyelte, akik az informatori tájékoztatások alapján a magyar „nacionalista-sovinisza és irredenta” állásfoglalásoknak a tanári teremben is teret engedtek.²⁶ A Deák Imre és Bardóczi Imre matematikatanárokhoz, Felszeghi Elemér matematika–fizika tanárhoz, Vida Gyula történelemtanárhoz, illetve Hegyi Antal orosztanárhoz kötődő megfigyelési ügyet hozzákapcsolták a még az év tavaszán felgöngyölített röpcédulás ügyhöz, melynek értelmi szerzője az intézmény öt diákja volt, akik a városban szétszórt ellenséges tartalmú írással hozták lázba a helyi erőszakszervezet tagjait.²⁷ Mindez az értesített pártszervek oktatási vonalon foganatosított komplex intézkedéseihez vezetett, és az érintett tanárokat és diákokat „a szerv” is figyelmeztetésben részesítette.²⁸

22 A román diákoknak kedvezőbb oktatási feltételeket biztosító törvényrendeletet – mely szerint román osztályt egyetlen diák esetében is létrehozhattak, miközben a nemzetiségi (magyar) tannyelvű osztályok esetében továbbra is 36 diákra volt szükség – a későbbiekben a kisebbségi szempontból hasonlóan kedvezőtlen 28/1978. számú nevelési és oktatási törvény váltotta. Előbbiről lásd *Buletinul Oficial*, 67. szám, 1973. május 13.

23 Az állambiztonsági tisztek tanúk (család, munkatársak, intézményvezetők stb.) jelenlétében figyelmeztették a kommunista rendszerrel ellenséges magatartást tanúsítókat a Securitate vagy Milícia székhelyén, az iskolában vagy éppen a munkahelyen. Az érintettek írásos kötelezvényben bánták meg tetteiket, vállalva, hogy ez a jövőben nem fog többet megismétlődni.

24 Lásd Gavril Bărsan százados 1975. április 21-i jelentését a megyei oktatási és ifjúsági vonalon fennálló operatív helyzetről. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 25. (háttoldal is).

25 A székelyudvarhelyi jezsuita alapítású Római Katolikus Főgimnázium nevét az 1948. január 9-i oktatásügyi minisztériumi rendelet értelmében Magyar Tannyelvű Elméleti Liceummá változtatták, majd 1958 és 1990 között a Dr. Petru Groza Ipari Líceum nevet viselte. 1960 és 1977 között a gimnázium reál–humán liceumként, 1977-től 1984-ig matematika–fizika profilú liceumként működött. 1984-ben ipari liceummá nyilvánították. 1990-ben vette fel egykori diákja, Tamási Áron nevét. Ma a hivatalos megnevezése: Tamási Áron Elméleti Líceum. A témában lásd Papp: *Monografia Liceului*, passim.

26 Lásd az 1974. március 2-i titkosszolgálati jegyzet tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005296. sz. dossz., 2. köt., 17–29.

27 1974. február 21-én délután a székelyudvarhelyi Május 1. sugárúton röpcédulákat találtak nemzeti szabadságot követelő tartalommal és „Hét halott” aláírással. Másnap este hasonlóan ellenséges tartalmú, további 15 röpcédulát találtak a városközpontban, ezúttal „Fekete Kéz” aláírással. Ez utóbbiak, az eredeti röpcédulák hiányában, a román fordítások alapján olyan kijelentéseket és követelést tartalmaztak, mint: „Erdély a magyaroké és nem a románoké!”, „Erdély a magyaroké volt, és az is marad!”, „Éljen a nemzeti szabadság!”, „Erdély a magyaroké, adják vissza nekik!” A Securitate a röpcédulákat elemezve fiatalkorúakat gyanított az ügy mögött. Uo., 10.

28 A megyei pártvezetéshez intézett 1976. március 9-i titkosszolgálati tájékoztató a Hargita megyei fiatalok bűnözéséről 1974. és 1975. évi jellegzetességeiről végül Tassaly Attilát, László Sándort, Simó Zsigmondot és Fülöp Mártont nevezte meg a „Fekete Kéz” fedőnevű röpcédulák értelmi szerzőjeként, míg az ezek hatására megszerkesztett mintegy 50 további röpcédula kiötlőjének a helyi pedagógiai liceum két diákját gyanította. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005298 sz. dossz., 2. köt., 28. (háttoldal); D 0005307. sz. dossz., 62–63.

Az állambiztonsági iratok szerint a különböző szervezkedések keretében, a párt-állam ellen irányuló ellenséges megjegyzéseken túl, néhány fiatal teret engedett a fegyverbeszerzési szándéknak és az országból való illegális szökési szándék kinyilvánításának is. 1975 folyamán két felgöngyölítés alatt álló székelyudvarhelyi „slepp”, a Kraft-, illetve a Máthé-csoport hívta fel magára a figyelmet, melynek 19–23 év közötti tagjai munkanélküliekből, a családok és ifjúsági szervezetek irányítása alól kikerült „deklasszált, erkölcsileg lebomlott elemekből” álltak. A Kraft András körül gyülekező fiatalok olyan, korábbi elítéltek felé is nyitó 40–50 fős csoportok kialakítását tervezték Székelyudvarhelyen és más erdélyi városokban, amelyek szerintük lehetőséget teremtettek volna az önálló Erdély létrehozásához. Miután a csoport tagjai több köztörvényes bűncselekményt, lopást, betörést és egyéb „huligán” cselekményt is elkövettek, a Milícia testületei letartóztatták őket. Kraft esetében az állam biztonsága elleni bűncselekmény miatt büntetőeljárást terveztek,²⁹ további 10 szabadlábon lévő esetben pedig kiszélesített keretek között elhangzó figyelmeztetéssel számoltak.³⁰ A Máthé Mihály körüli 4–5 fiatal a Szabad Európa Rádiónak szánt panaszlevelek megírását tervezte, melyekben rámutattak volna a romániai magyar fiatalok szabadságjogainak korlátozására. Ezen túlmenően egy 50–60 fős fiatalokból álló tüntetés ötlete is felmerült, hogy a Székelyudvarhelyre érkező külföldieknek megmutassák, miért is küzdenek az itteni fiatalok. Bár mindebből semmi sem valósult meg, miután a csoport több köztörvényes bűncselekményt is elkövetett, a Milícia letartóztatta őket, és az egyidejűleg lefolytatott titkosszolgálati nyomozással az ügy lezárult.³¹

1976 folyamán, akárcsak az előző évben, az „ifjúsági, tanári kar” ügykör operatív átfogása ezúttal is sarkalatosnak bizonyult a megyei 1. ügyosztály tevékenységében. Ezt igazolja Vasile Șandru hadnagy³² dátátlan, 1976 első szemeszterét részletező, kellően indoktrinált műveleti összefoglalója, mely szerint a párthatározatok és a szaktárca utasításai alapján a megyei állambiztonság lépéseket tett, hogy „megvédje” az ifjúságot az országon kívülről vagy belülről érkező „ellenséges elemek” által kifejtett „káros hatásoktól”. Ennek megfelelően elsősorban a fiatalok által gyakran látogatott helyekre és környezetükre összpontosítottak: az oktatási intézményekre, a bentlakásos iskolákra, a családtalanok szállóira, ifjúsági klubokra, művelődési központokra, könyvtárakra, sportklubokra, bárokra, cukrászdákra, irodalmi körökre, fotókörökre stb.³³ A „diákok,

29 Az 1955-ben született Kraft Andrászt vélhetően másodjára ítélték el rövid időre, merthogy 1976 szeptemberében elmarasztaló újságcikkben, érintőlegesen ugyan, de ismét foglalkoztak vele, és a későbbiekben is köztörvényes kontextusban bukkant fel szószavú híradás keretében. Lásd Nagy András: *Élősködők. Hargita*, 1976. szeptember 24. 3.; Morvay Zoltán: *Elfogták az autótolvajokat. Hargita*, 1981. december 4. 4.

30 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 29–30.

31 Uo., 30–31.

32 Vasile Șandru (1947–), a Securitate hivatásos tisztje. Szolgálati adatlapja alapján csupán pályakezdő éveit töltötte a Hargita Megyei Felügyelőség kötelékében. 1978-ban átkerült a külföldi hírszerzés 2570. sz. katonai alakulatához, majd még az évben a bukaresti 0195. sz. katonai alakulathoz. 1985-ig a külföldi hírszerzés berkeiben maradt, majd századosi rangban átkerült a Bukarest Municipiumi Securitate 240., illetve 260. számú ügyosztályához. Lásd Vasile Șandru: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/SANDRU%20VASILE.pdf (letöltve: 2023. július 12.).

33 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 79.

szervezetlen fiatalok” közül 129 esetben került sor alaposabb megfigyelésre, miután az érintettek ellenséges megjegyzéseikkel, külföldiekkel való kapcsolattartással, kapitalista rádióállomások hallgatásával, antiszociálisnak látott „sleppek” létrehozásában vitt tevékenységgel, illetve disszidálási szándék hangoztatásával hívták fel magukra a figyelmet. Hozzájuk csatlakozott a titkosszolgálati nemtetszést kiváltó megyei tanári kar 71 tagja. A problémakör mintegy kétszáz főnyi megfigyeltjéből végül 29 esetben jutottak el a szervezett szakszolgálati megfigyelésig.³⁴ Az ügyvitelt 580 informátor biztosította, akikből 312 az 1. ügyosztály, 58 a gazdasági elhárítás 2. ügyosztályához, további 150 pedig a fiatalok által látogatott helyeket lefedő kémelhárító 3. ügyosztály tisztjeinek alárendeltségébe tartozott.³⁵

A vizsgált akták szerint a tanügyi káderekkel átszőtt ifjúsági ügykör mint a „magyar nacionalisták” problémakörhöz kapcsolódó többi másodlagos ügykör, amelyek közös nevezője a megfigyelték magyar etnikai származása volt, az operatív műveletek során szezonális jellegűnek bizonyult. Két-három egymást követő évben álmélkodva mutatták be Bukarestnek, majd a megfáradt történet helyét az újabb soros szenzáció veszi át, amely ismét lekötheti a fővárosiak érdeklődését.

Képzőművészek, történészek és muzeológusok

1974-ben az 1. ügyosztály munkakörének több mint 80%-át, a kereken 400 főt kitevő „magyar nacionalista-sovinisza és irredenta felfogású emberek” megfigyelése adta. Ennek a körnek a 75%-a (299 fő) az egykori „magyar fasiszta pártok és szervezetek” tagjaiból, illetve a korábban elítéltekből került ki. Az ügyosztály számára viszont nem ők, hanem a fennmaradó büntetlen előéletű és politikai múlttal nem rendelkező 25% (101 fő), nagy többségében értelmiségi foglalkozású jelentette a kihívást. Ezt erősítette meg a statisztika is, miután a 67 különleges megfigyelésből 40 ügy „előzmény nélküli” értelmiségiekhez kapcsolódott. Az ügyosztály a hetvenes évek közepén 498 informátort foglalkoztatott, melyből 134 közép- és felsőfokú végzettségű, 364 pedig alacsonyabb képesítésű volt. 227 „forrás” városi, további 271 pedig vidéki környezetben működött.³⁶

34 Ez azt jelentette, hogy ellenőrzési vagy megfigyelési dossziében foglalkoztak az illetővel, azaz háromhavonta, félévente, évente összefoglalták az adott személlyel kapcsolatos információkat. Ha az ügy szintet lépett, akkor az ellenőrzési dossziét átmódosították megfigyelésre. A megfigyelési fokozat pedig az esetek java részében úgy zárult, hogy az illetőt figyelmeztették, vártak néhány hetet vagy hónapot, majd a beérkező informátori jelentésekre hivatkozva a műveleti tiszt felettesével közölte, hogy az illető jobb belátásra tért, és javasolta a dosszié lezárását. Az ügyeket „realizálni” is kellett, nem lehetett a végtelenségig nyitva tartani. Aztán ha újabb terhelő jelentés érkezett, akkor a procedura kezdődött előlről, az ellenőrzési dossziét átugorva, új fedőnévvel stb.

35 A felsorolásból kimaradó további 60 informátor szakszolgálati hovatartozása ismeretlen. Uo., 79–80.

36 Az első kategória „elemeinek” többsége alacsony képzettségű időseket jelentett, akik vidéki környezetben éltek, és a Székelyudvarhelyen élő 7-8 esetet leszámítva nem vonzották „a társadalmilag veszélyes” embereket. A második kategória 90%-ban közép- és felsőfokú végzettségű értelmiségiből, tanárokból, képzőművészekből, papokból, orvosokból, egyéb társadalmi-kulturális tevékenységet folytatókból állt, akik megnyilvánulásaikkal, megjegyzéseikkel és magatartásukkal nyilvánvalóan nagyobb veszélyt jelentettek a politikai rendőrség számára. Uo., 42–43.

A „Művészet–Kultúra” vonalnak alárendelt „Képzőművészet” ügykör, illetve a „Történeti, régészeti és művészeti múzeumok” ügykör etnikai sajátosságukkal a „magyar nacionalisták” problémakör részét képezték. Részletezésük az ellenőrzésükért felelős 1-es fokozatú szaktiszt, Barabás Lajos alezredes³⁷ jelentései alapján lehetséges.

A hargitai „Képzőművészet” ügykör központi célpontjai a megyében csíkszeredai székhellyel működő Képzőművészek Szövetségének 7 tagú fiókja, illetve a 32 tagot számláló amatőr képzőművészeti csoport (*cenaclu*) voltak.³⁸ Gyergyószárhegyen és Parajdon évente szerveztek 30–40 fős, egy hónapos megyeközi alkotótáborokat. A megyében 15 helyen – művészeti galériákban, múzeumokban, művelődési házakban – nyílt lehetőség képzőművészeti kiállítások megszervezésére a megyei, illetve az ország más térségeiből származó képzőművészek alkotásaiból.³⁹ A „Művészet–Kultúra” vonal keretében a 7 informátorral megfigyelt képzőművészeti közösség 3 tagját operatív megfigyelés keretében monitorizálták. Az itt beszerzett adatok alapján 7 „elem”, a székelyudvarhelyi Maszelka János,⁴⁰ Páll Lajos,⁴¹ Gaál András,⁴² Beczásy Antal,⁴³ Köllő

37 Barabás Lajos (1929–1985), a Securitate hivatásos tisztje. 1951-től 1955-ig a BM Bákó Tartományi Igazgatóságán szolgált, majd 1955 és 1968 között a BM Magyar Autonóm, illetve Maros–Magyar Autonóm Tartományi Igazgatóságának székelyudvarhelyi és csíkszeredai rajoni osztályain működött. Ezt követően, a megyésítéstől 1980-ig a Securitate Hargita Megyei Felügyelőségének kádere. Alezredesi rangfokozatban tartalékos állományba került 1980. október 6-án. Róla lásd ACNSAS, Káderállomány fond, K 042504. sz. dossz., 307 oldal.

38 Barabás képzőművészeti számvetésének ellentmond mind az Országos Képzőművészeti Szövetség Hargita megyei fiókjának elnöke, Gaál András által összeállított, 1978. február 14-i részletes névjegyzék, mely különböző bontásokban összesen 52 képzőművészt nevesít, mind pedig az 1978. május 26-i, vélhetően titkosszolgálati összeállítás, mely 87 képzőművészt azonosít, nevük mellett feltüntetve szakmai karrierjük legfontosabb eseményeit és eredményeit. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005522. sz. dossz., 2. köt., 268–270., 273–280.

39 Lásd a Hargita megyei „Képzőművészet” ügykör operatív helyzetét összefoglaló, 1978. február 14-i jelentést. Uo., 261.

40 Maszelka János (1929–2003), erdélyi magyar képzőművész. A Székelyudvarhelyi Művelődési Ház szakirányítója volt 1962 és 1989 között. Róla lásd Lőrincz: Székelyudvarhely képzőművészeti életének, 57–62.; Komoróczy: *Maszelka János*, passim.; Nagy: *Maszelka János*, passim.

41 Páll Lajos (1938–2012), erdélyi magyar költő és festőművész. 1958. november 4-én letartóztatták, mivel az 1956. október 24-i kolozsvári képzőművészeti diákgyűlés egyik szervezője volt, valamint Marosvásárhelyen pesszimista hangulatú verseket írt, amelyeket mások továbbadtak. A Kolozsvári Katonai Törvényszék hat év szabadságvesztésre ítélte, 1962-ben amnesztiát kapott. Lásd AANP, fond Fişe Matricole Penale (a továbbiakban Bűnügyi Nyilvántartási Adatlapok fond), Páll Lajos adatlapjai. Képzőművészeti munkásságáról lásd Sárba: *Páll Lajos*, passim. Román titkosszolgálati megfigyeléséről lásd ACNSAS, fond Informativ (a továbbiakban Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 003008. sz. dossz.; I 002539. sz. dossz., 1–4. kötet).

42 Gaál András (1938–2021), erdélyi magyar grafikus és festőművész. A marosvásárhelyi Művészeti Liceumban, majd a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán végezte tanulmányait. Az Országos Képzőművészeti Szövetség Hargita megyei fiókjának elnöke, a gyergyószárhegyi Barátság Képzőművészeti Alkotótábor vezetőségi tagja. 1973-tól a *Hargita* napilap grafikai szerkesztőjeként és állandó munkatársaként működött. Munkásságáról lásd Székely: *Egy rögeszme genezise*, 318–322. Román titkosszolgálati megfigyeléséről lásd ACNSAS, Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 583652. sz. dossz.; I 836960. sz. dossz.

43 Beczásy Antal (1938–2007), erdélyi magyar festőművész. Munkásságáról lásd Ferencz Levente: *Emberek, tájak. Beczásy Antal kiállítása Csíkszeredában. Hargita*, 1978. október 29. 3.; Székely: *Egy rögeszme genezise*, 332–335.

Sándor,⁴⁴ Kozma Szilárd és Salló István⁴⁵ nevéhez kapcsolódtak kifogásolható nacionalista megnyilvánulások. Barabás alezredes meglátása szerint Salló szobrászművész, illetve Páll és Maszelka festőművészek alkotásaiban a székely mítosz témája túlzásokba torkollott, a kortárs művészettel szembeni elszigeteltség jegyei mellett „mesterséges törést” hozva létre. Ez hozzájárult ahhoz, hogy néhány fiatal képzőművész szemében a „libertinizmus” gondolatai keringjenek a témaválasztásban, illetve azok megvalósításában. Kozma és Köllő például nem értett egyet azzal, hogy néha bizonyos témákat rájuk erőltettek, kijelentve, hogy művészi teljesítmény szempontjából nem tudnak rendelkezni. ⁴⁶ Az 1978 májusában megrendezett gyergyószárhegyi és parajdi alkotótáborokról referálva, melyeken 12 megye összesen 66 képzőművésze vett részt, „operatív érdek” nem merült fel, a teljes tevékenység megfelelő körülmények között zajlott, és a megelőző intézkedések hatékonynak bizonyultak. Barabás szerint 4 esetben került sor kapcsolatfelvételtre külföldi állampolgárokkal, amelynek során nacionalista tartalmú megjegyzések is elhangzottak, itt említve a többek által megkeresett Salló csíkszeredai szobrászt, illetve Páll korondi festőt, akit egy nyugatnémet magyar emigráns keresett fel. A képzőművészeti ügkör két megfigyelési ügyére rátérve, az egyik esetben az intézkedések ellenére a szóban forgó „elem” – Salló István – nem adta fel elképzeléseit, az országból való végleges folyamatban lévő távozást választva. A másik ügy, amelyet a 3. kémelhárító ügyosztály irányított, kezdeti fázisban volt, miután éppen csak intézkedéseket foganatosítottak az érintett személy megismeréséért. Barabás listázta az ügkörben foganatosított megelőző intézkedéseket is.⁴⁷

A „Történeti, régészeti és művészeti múzeumok” ügkör központi elemei a 4 vegyes profilú intézet, a csíkszeredai Hargita megyei múzeum, a székelyudvarhelyi municípiumi múzeum, illetve a gyergyószentmiklósi és a székelykeresztúri városi múzeumok voltak. Emellett a megyén belül titkosszolgálati érdeklődést váltottak ki a parajdi, városfalvi, lövétei, gyimesközéploki, kászonaltízi, csíkszentkirályi, csíkszentdomokosi és gyergyóalfalui községi múzeumok néprajzi gyűjteményei is. „Művészet–Kultúra” vonalon a muzeológusok megfigyelési ügyei is helyet kaptak. Barabás egyéb eredmények hiányában a székelyudvarhelyi municípiumi múzeum

44 Köllő Sándor (1952–2023), erdélyi magyar festőművész és grafikus.

45 Salló István (1932–2003), erdélyi magyar szobrász, író. 1951 és 1959 között Gyimesközéplokon, Csíkszentimréren és Csíkdánfalván tanított. 1959-től a Csík rajoni Művelődési Ház vezetője. 1968-tól 1978-ig a Hargita Megye Népi Alkotások Házának igazgatója, ekkor átköltözött Magyarországra. Az 1960–70-es években Csíkszereda kulturális életének egyik meghatározó egyénisége. Korabeli munkásságából lásd Salló – Kardalus: *Porți și garduri*, passim. A román titkosszolgálat fenntartott kapcsolata mineműségéről lásd ACNSAS, fond Rețea (a továbbiakban Hálózati fond), R 254793. sz. dossz.; Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 838836. sz. dossz., 1–3. köt.

46 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005522. sz. dossz., 2. köt., 261. (háttoldal is).

47 A sikerként elkönyvelt intézkedések a következők: a) A titkosszolgálati tájékoztatás után a párt-szervek intézkedtek a gyergyószárhegyi és parajdi alkotótáborokban elégedetlenséget okozható hiányosságok orvoslása céljából, egyszersmind kiküszöbölve a külföldi illetéktelen személyekkel való kapcsolatlétesítést is. b) A 17 kémelhárítási felkészítő hatékonyan bizonyult az érintettek utólagos hozzáállására, különösen a külföldi állampolgárokkal fenntartott kapcsolataikban. c) Salló esetében sikerült elérni, hogy felmentsék a Hargita Megye Népi Alkotások Háza igazgatói posztjáról. d) Négy értékes képzőművészeti alkotásokat tároló intézményben is kiegészültek a riasztórendszerek. Uo., 261. (háttoldal)–262.

munkatársainak 1974. évi „Arheologii” (*Régészek*) fedőnevű ügyét hozta fel, mely Varga Árpád⁴⁸ muzeológusra, illetve a baráti környezetében titkosszolgálati gyanakváshoz vezető Fülöp Lajos⁴⁹ múzeumigazgatóra, Zepeczáner Jenő⁵⁰ és Katona Ádám⁵¹ muzeológusokra, továbbá László János tisztviselőre fókuszált. Jelenlétükben Varga nacionalista megjegyzéseket és megnyilvánulásokat engedett meg magának, vitatva a román kontinuitás elméletét, sértő kifejezéseket használva Románia történelmére, többek között kijelentve, hogy „ezek mindent meghamisítanak”.⁵² Miután nevezettek párttagok voltak, tájékoztatták tevékenységükről az RKP megyei szervét, intézkedéseket foganatosítva tisztségükből való felmentésükért. Barabás fontos eredményként tüntette fel a múzeumok vendégkönyveiben felfedezett államellenes tartalmú feljegyzéseket, melyeket többnyire külföldi [magyar] látogatók írtak. Tekintettel a „társadalmi veszélyre”, amelyet ezek a hozzászólások jelentettek a múzeumlátogatókra, különösen az ifjúsági csoportokra és iskolásokra, az RKP megyei szervének tájékoztatásával úgy döntöttek, hogy az ilyen tartalmú vendégkönyveket kivonják a körforgásból.⁵³

A megyei múzeumi közeget 2 informátor, 2 forrás és 2 együttműködő személy felügyelte, ami nyilvánvalóan kevés volt az operatív helyzet biztosításához, főleg a külföldről érkező [magyar] turisták miatt, akik gyakran kapcsolatba léptek a személyzettel is. Barabás emiatt a városi múzeumok mindegyikében 1-1 informátor, a parajdi, csíkszentdomokosi, gyimesközéploki és kászonalitízi múzeumokban pedig 1-1 együttműködő személy beszerzésével számolt.⁵⁴

48 Varga Árpád (1951–1994), erdélyi magyar történész, muzeológus. 1976. október 6-án a székelyudvarhelyi múzeum kiállítási csarnokának építéskor lezuhant a tetőről, és gerinctörést szenvedett, ami derékon aluli teljes bénuláshoz vezetett. Hátralévő éveit Székelyudvarhelyen, majd a mezőtelegdi szülői házban, ágyhoz kötötten, de szellemi aktivitásban töltötte. Lásd Sipos: Varga Árpád, 133–134. https://epa.oszk.hu/00900/00979/00009/megeml_varga.htm (letöltve: 2023. június 24.). Román titkosszolgálati megfigyeléséről lásd ACNSAS, Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 626432. sz. dossz.

49 Fülöp Lajos (1948–), erdélyi magyar tanár, muzeológus. 1972 és 1976 között muzeológus és igazgató a székelyudvarhelyi városi múzeumban. A következő évben szakirányító a művelődési házban, majd 1977-től a székelykeresztúri Molnár István Múzeum igazgatója 2012-es nyugdíjba vonulásáig. Róla lásd: Fülöp Lajos. <https://kriterion.ro/glossary/fulop-lajos-2019/> (letöltve: 2023. június 24.).

50 Zepeczáner Jenő (1946–2022), erdélyi magyar történész, muzeológus. 1981 és 2010 között a székelyudvarhelyi múzeum vezetője. Munkásságából lásd Hermann – Zepeczáner – Elekes: *Udvarhelyszék*, passim.

51 Katona Ádám (1935–), erdélyi magyar irodalom- és művelődéstörténész, közíró. 1970 és 1981 között a székelyudvarhelyi múzeumban dolgozott, majd a helybeli akkori 4-es számú általános iskola magyartanáraként működött. Munkásságából lásd Cseh – Mikó – Katona: *Kodály Zoltán*, passim. Román titkosszolgálati megfigyeléséről lásd ACNSAS, Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 0596359. sz. dossz.; I 0840074. sz. dossz., 1–2. köt.

52 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 64.

53 Lásd a Hargita megyei „Történeti, régészeti és művészeti múzeumok” ügykör operatív helyzetét összefoglaló, 1978. február 28-án iktatott jelentést. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005522. sz. dossz., 2. köt., 1. (háttoldal is).

54 Az alezredek úgy látta, hogy a múzeumokon belül folytatott művelési munkával eladdig sikerült megakadályozni az antiszociális megnyilvánulásokat, amelyek negatívan befolyásolhatták a múzeumok nevelési szerepét. A múzeumi szakemberek összetételét elemezve nem látott közöttük olyan korábban jelzett „ellenséges felfogású elemeket”, akik hajlamosak lettek volna államellenes fellépésre. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005522. sz. dossz., 2. köt., 1. (háttoldal)–2.

A „Művészet–Kultúra” vonal átfogó elemzésére az 1978. június 8-i referátumban került sor. A következetesen elégtelennek mondott teljes hálózat ekkor 46 főt tett ki, megoszlása: 15 informátor, 14 együttműködő személy, 0 rezidens, 13 forrás és 4 konszpiratív lakás [gazdája].⁵⁵

1978 folyamán összesen 4 operatív megfigyelési ügyet realizáltak: 2 kisebb jelentőségű ügyként zárult, 2 személyt pedig figyelmeztettek. Utóbbiak között volt Salló István, aki a román fél által hitelességében és céljában megkérdőjelezett néprajzi és történeti adatokat gyűjtött, illetve „magyar nacionalista-irredenta” tartalmú anyagokat juttatott be az országba. Az általános felügyelet keretében 8 „elemet” monitorizáltak. A megelőző intézkedések keretében egyebek mellett tájékoztatták az RKP megyei szervét a nyári szezon kezdetéről és a Hargita megyébe látogató turisták gyakoriságáról. A megyei Securitate, az informatori hálózat jelentéseire reagálva, azt javasolta, hogy a művelődési felügyelők és a helyi tanügyi káderek a vidéki lakosságot művelődési házaikban tartott „kémelhárító” felkészítőkből részesítsék annak megakadályozásáért, hogy külföldi [magyar] állampolgárok olyan javakat és értékeket – szőtteket, kerámiatárgyakat, faragványokat, régi könyveket és kiadványokat stb. – távolítsanak el az országból, amelyek ilyen vagy olyan formában a nemzeti kulturális örökség részét képezték.⁵⁶ Ez utóbbi kontextusban Barabás pozitívnak írta le a miliciaszervekkel folytatott együttműködést is, különösen a Hargita megyei múzeumban összpontosuló nemzeti kulturális örökséghez tartozó tárgyak azonosítása, őrzése és biztonságára terén.⁵⁷

A román igazságszolgáltatás magyar tisztviselői

Az 1970-es évek elejétől a megyei 1. ügyosztály öt különböző pozíciót betöltő, jobbára Székelyudvarhelyen tevékenykedő magyar nemzetiségű jogásznak a román állam ellen irányuló, elsősorban vitatható megjegyzésekre felépített, „mélységesen” elleneséges tevékenységét vizsgálta az „Antilegalii” (*A Törvényellenesek*) fedőnevű csoport keretében.

55 Barabás sietett megdicsérni az előző hónapban regisztrált „Nica Ștefan” fedőnevű informátort, aki addigi jelentései alapján a csíkszeredai kultúrház mellett működő magyar irodalmi körben követett „elemek” operatív megfigyelése során valós lehetőségeket hordoz(hat)ott a megyei Securitate számára. Hasonlóan kedvezően állította be a Hargita Folklóregyüttesben működő „Varga János” informátor tevékenységét, aki pozitívan befolyásolhatta szökési szándékot fontolgató társait. Lásd a „Művészet–Kultúra” vonalról készített 1978. június 8-i titkosszolgálati jelentés tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005522. sz. dossz., 1. köt., 316.

56 Lásd az 1978. május 30-ai titkosszolgálati jegyzet tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005522. sz. dossz., 2. köt., 103. (hátdoldal is).

57 Az alezredes tevékenységi produktumként említett továbbá 2 közvetlen „pozitív befolyásolási” ügyet, a 23/1971. sz. törvény alapján fogantatosított 8 ellenőrzést, azt is megemlítve, hogy a „Művészet és kultúra” szektor 7 alegységének – Megyei Művelődési és Szocialista Oktatási Bizottság, Megyei Filmművészeti Vállalat, Megyei Könyvesbolt Központ, Múzeumok stb. – teljes személyzetét kémelhárítási felkészítőben részesítették. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005522. sz. dossz., 1. köt., 316. (hátdoldal)–317.

„Dane”,⁵⁸ „Tibor”,⁵⁹ „Voinea”,⁶⁰ „Vânătorul” (A Vadász),⁶¹ és „Gavrilă” (Gábor)⁶² ügyei minden bizonnyal a legnagyobb érdeklődést keltették a bukaresti központban, ezek monitorizálására helyi szinten minden munkaeszközt bevetettek, és folyamatos volt mind a pártszervek, mind az I. igazgatóság tájékoztatása. Az 1. ügyosztály kimondottan arra törekedett, hogy az öt jogászt eltávolítsák pozíciójukból, és a megfigyelési ügyek folyamatos adatolásával abban reménykedtek, hogy főként a Milícia vonalán sikerül majd az érintetteket felelősségre vonni, miután az „öt elemből” hármat „tiszteségtelen üzletekből” származó törvénytelen pénzeltulajdonítással is meggyanúsítottak.⁶³ A bukaresti CNSAS-ban lefolytatott kutatások csupán Balogh József, Hajdu Gábor és Molnos Dániel esetében szolgáltak újabb adalékokkal. Megfigyelési dossziéik híven mutatják a Securitate korlátait, miután az igazságszolgáltatás gyakorlóit nem sikerült „tetten érni” és pozíciójukból eltávolítani. Balogh és Molnos esetében a szoros, de steril monitorizálás nem hozott konkrét eredményeket,⁶⁴ míg a szókimondóbb Hajdu

58 Molnos Dániel (1929–?), erdélyi magyar jogász. Székelyudvarhelyi bíróként működött. A Securitate 1972-től figyelte „nacionalista-irredenta” és antiszociális megnyilvánulásai, az állam társadalomfejlesztési politikájával kapcsolatos kedvezőtlen megjegyzései, bel- vagy külföldi eseményekhez kapcsolódó riasztó pletykák terjesztése, illetve alkalmi tendenciózus megjegyzései miatt, melyek Románia életszínvonalát más országokéval hasonlították össze. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 52–54.

59 Balogh József (1918–?), erdélyi magyar jogász. A székelyudvarhelyi bíróság elnökeként tevékenykedett. Az 1971-től számontartott „ellenséges” megnyilvánulások alapján azt az elképzelést terjesztette, miszerint Romániában a magyar nemzetiség „kemény életet” él, „jogfosztott”, ami „gátolja a kultúra fejlődését, a magyar nemzetiségük érvényesülését”. Figyelmeztette a körzetében működő ügyvédeket, hogy a perek során nem használják ki a büntetőeljárás törvénykönyv által előírt és biztosított anyanyelvhasználatot, mi több, következtetéseikben sem beszélnek magyarul. Ezen túlmenően, az informátori jelentések alapján, tagadta a feltárt dokumentumok és történelmi nyomok hitelességét, melyek szerint dákok éltek ezeken a vidékeken. Uo., 54–56.

60 Kiss Gábor László (1927–?), erdélyi magyar jogász. Székelyudvarhely főügyészeként működött. Molnos és Balogh bírósági kollégáihoz hasonlóan gyakori államellenes megnyilvánulásai miatt került a megyei 1. ügyosztály tisztjeinek radarjára. 1974 januárjában egy, a székelyudvarhelyi cérnagyárban 7 nő illegális abortusza miatti tárgyaláson, mások jelenlétében a főügyész kijelentette: „Nem kellett volna ide jönnünk, ha ezek a nők egy NSZK-beli szakképzetlen munkás jövedelmének egynegyedével rendelkeztek volna. Nekik sincs mit megenniük, mit csinálnak akkor a gyermekekkel? Ha egy gyermekért itt is adnánk 4-500 lejt, mint Magyarországon, akkor nem lenne gond.” Uo., 56–58.

61 Gothárd Béla (1932–?), erdélyi magyar jogász. A székelyudvarhelyi cérnagyár jogtanácsosaként került a Securitate figyelmébe. Jogász kollégáihoz hasonlóan, nagyszámú külföldi ismerősei mellett, „nacionalista-irredentista és antiszociális” megjegyzései vezettek 1972 végétől kezdődő szervezett titkosszolgálati megfigyeléséhez. Uo., 58–60.

62 Hajdu Gábor Menyhért (sz. 1938), erdélyi magyar jogász, RMDSZ-es politikus, egészségügyi miniszter. A Hargita Megyei Ügyvédi Kollégium elnöke, az informátori jelentések alapján államellenes megnyilvánulásaiban számos alkalommal tette hiteltelenné a szocialista rendszert, és rágalmazta a Román Kommunista Pártot. Lásd az 1974. július 16-i és 22-i titkosszolgálati jelentések tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005296. sz. dossz., 2. köt., 70–73. (hátfoldal is).

63 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 52–62.

64 Lásd a „Bucur” fedőnéven megfigyelt Balogh József, illetve a „Dani” és „Domi” fedőneveken megfigyelt Molnos Dániel román titkosszolgálati iratanyagait. ACNSAS, Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 839244. sz. dossz., illetve I 839245. sz. dossz., 1–3. kötet.

esetében a realizálás kimerült az 1978. július 4-i és 1982. február 9-i titkosszolgálati figyelmeztetésekben.⁶⁵

A megye vallási körképe: a római katolikus ügkör, a protestáns és neoprotestáns felekezetek, illetve az „illegális szekták” ügkör

1975 szeptemberében Hargita megye 10 egyháznak és vallásos csoportosulásnak – 7 törvényesen elismert felekezetnek (a román ortodox, református, unitárius, hetednapí adventista, baptista, evangéliumi keresztény és pünkösdista egyházaknak), 1 tolerált felekezetnek (a római katolikus egyháznak) és két illegális szektának (reformadventistáknak, illetve Jehova tanúinak) – adott otthont, melyek 285 templommal, 2 kolostorral és 13 imaházzal, 8 egyházmegye vagy esperesség keretében működtek. A 265 485 hívő lelki szolgálatát 206 pap, illetve a neoprotestánsok 4 pásztorja és 1 hírnöke végezte.⁶⁶

Ezek közül a római katolikus ügkör volt a legfontosabb, amely a papokon, a csíksomlyói ferences rend tagjain keresztül különféle vallási eseményeken, bérnálásokon és búcsúkon át állandó készenlétben tartották a megfigyelésükért felelős tisztet, Nicolae Mureșan főhadnagyot. 1975-ben, nagyszámú jelenléttel (Csíkszeredában 3400, Székelyudvarhelyen 2500, Székelykeresztúron 5-600 fővel), lelkesítő püspöki prédikációkkal 18 községben és 4 városban került sor bérnálásra. A megye területén évente 124 búcsúval és zarándoklattal számoltak. A csíksomlyói 1975. május 16–18. közötti pünkösdi búcsún, illetve a szeptember 12–14-i Mária-napi őszi búcsún, a hívek szervezett zarándoklatain hozzávetőlegesen 18 000 fő vett részt nagy papi jelenléttel, májusban 40, szeptemberben pedig mintegy 50 egykori ferences és világi kíséretében. Az egyéni megszólításokban helyet kapott Bálint Tivadar Csíkszeredában élő nyugdíjas római katolikus pap,⁶⁷ aki az 50 éves érettségi találkozón „sovén-nacionalista” megnyilvánulásoknak értelmezett kijelentéseket tett, ezért 1975. szeptember 4-én

65 Lásd „Gavrilă” 1974 és 1983 közötti román titkosszolgálati anyagait. ACNSAS, Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 840059, 1–2. köt.

66 Lásd a vallásos-misztikus jelenséggel és annak társadalmi-politikai vonatkozásaival foglalkozó, 1975. szeptember 19-i titkosszolgálati jegyzet tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005296. sz. dossz., 2. köt., 251–259. (hátfelold is).

67 Bálint Tivadar (1904–1984), római katolikus plébános. Az 1949 és 1972 között csikmadarasi plébánost 1959. október 17-én társadalmi rend elleni ármánykodás vádjával a Securitate letartóztatta. A kiszabott 8 év javítóbörtönt Marosvásárhelyen és Szamosújváron töltötte. A 176/1964. számú amnesztia értelmében 1964. április 14-én szabadult. Lásd AANP, Bűnügyi Nyilvántartási Adatlapok fond, Bálint Tibor adatlapjai; továbbá Pál-Antal: Csikmadaras, 179., 188–189., 384. A román titkosszolgálattal fenntartott kapcsolata mineműségéről lásd ACNSAS, Megfigyelési adatgyűjtő fond, I 671625. sz. dossz.; I 002536. sz. dossz., 1–2. köt.; Hálózati fond, R 0000819. sz. dossz.; fond Penal (a továbbiakban Bűnügyi fond), P 0082910. sz. dossz.; P 0043308. sz. dossz., 1–2. köt.; P 0000590. sz. dossz., 1–11. köt.

állambiztonsági figyelmeztetést kapott.⁶⁸ Mureșan a szervezett megfigyelésben részesülők közé Écsy Lászlót,⁶⁹ László Ignácot és Csiszér Bélát⁷⁰ sorolta. A jövőben várható intézkedések között elsődlegesnek a „munkabázis” újjáélesztését tekintette, melyet az ellenséges tevékenységet nem folytatók fölösleges jelenléte terhelt.⁷¹ Hasonlóképpen fontosnak látta a gyulafehérvári római katolikus oktatási intézményekben tanuló fiatalok körében folytatott beszervezést és a „munkaelemek mozgásának ellenőrzéséért” a jobb körülmények közötti együttműködést a szomszédos megyékkel.⁷²

Gedő Endre százados,⁷³ a protestáns felekezetek ügykörének felelőseként, az 1975. évi összefoglalóját elsősorban református vonatkozásban részletezte. A „Halmos” fedőnéven megfigyelt székelyudvarhelyi Hegyi István esperest⁷⁴ 1975 folyamán nem

68 Lásd a „figyelmeztetésről” Gedő Endre százados és Mureșan főhadnagy jelenlétében felvett, utólagosan 1975. szeptember 8-ra datált jegyzőkönyvet. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 6. köt., 66. (hátfoldal is).

69 Écsy László János (1919–1982), ferences szerzetes, csíksomlyói házfőnök, tartományfőnök, 1949 és 1951 között dési házfőnök. 1951. augusztus 20-án rendtársaival a máriaradnai gyűjtőtáborba hurcolták, ahol házfőnökhelyettes, 1952-től 1961-ig Désen kényszerlakhelyes házfőnök. 1961. június 28-án letartóztatták, majd 1962. február 22-án a kolozsvári katonai törvényszék a szocialista rend elleni hangulatkeltés vádjával 5 év szabadságvesztésre ítélte. 1964-ben közkegyelemmel szabadult, és 1970-ig a szentágotai plébánián teljesített szolgálatot. 1970-től Csíksomlyón volt szónok, a kegytemplom igazgatója, majd házfőnöknek nevezték ki. 1979-ben átvette az Erdélyi Ferencesek Tartományfőnöki Hivatalának vezetését. 1982. április 19-én Medgyes közelében autóbalesetben elhunyt. Lásd AANP, Bűnügyi Nyilvántartási Adatlapok fond, Écsy László adatlapjai. A román titkosszolgálatnál fenntartott kapcsolata mineműségéről lásd ACNSAS, Hálózati fond, R 188932. sz. dossz.; Megfigyelési adatgyűjtő fond, I 376139. sz. dossz., 1–6. köt., I 588848. sz. dossz., 1–3. köt.; Bűnügyi fond, P 0051041. sz. dossz.

70 Csiszér Béla (1940–?), római katolikus pap, pápai prelátus. Csíkdánfalvi tevékenységével hívta fel magára a Securitate figyelmét. 1967-től általános felügyelet keretében, majd 1972. december 19-től megfigyelési-adatgyűjtő dosszié keretében vizsgálták. Bűneként rótták fel, hogy a helyi I–X. osztályos tanulók 90%-a rendszeresen járt hittanórára. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 50–51. Román titkosszolgálati monitorizálásáról lásd ACNSAS, Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 688719. sz. dossz.; I 838195. sz. dossz., 1–4. köt.

71 Munkabázis alatt a Securitate által valamilyen oknál fogva nyilvántartott személyeket (a teljes nyilvántartást – operatív adatbázist) kell érteni.

72 Lásd a római katolikus felekezet operatív helyzetét összefoglaló szintézisjelentés tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 39. (hátfoldal is).

73 Gedő Endre (1936–?), a Securitate tisztje. Szolgálati adatlapja alapján a székelyudvarhelyi születésű káder 1970 és 1986 között mindvégig a Securitate Hargita Megyei Felügyelőségén szolgált. Őrnagyi rangfokozatban tartalékos állományba került 1986. december 5-én. Róla lásd ACNSAS, Káderállomány fond, K 001631. sz. dossz., 199 oldal.

74 Hegyi István (1914–2004), erdélyi református lelkész, székelyudvarhelyi esperes. A román titkosszolgálathoz eljutott tájékoztatások szerint úgy vélte, fokozni kell az erdélyi magyarság aktivitását és mozgósítását annak bizonyításáért, hogy az elcsatolt terület Magyarországhoz tartozik, és ilyen értelmű felvilágosító tevékenységre van szükség a fiatalok körében is, hogy megértsék, kik ők, és mi tartozik hozzájuk. „Magyar nacionalista” és kommunistaellenes megnyilvánulásai 1972-ben megfigyelési-adatgyűjtő dosszié felfektetéséhez vezettek. Megfékezéséül mielőbbi figyelmeztetését (*avertizare*) és az egyházkerületi vezetés és közte fellépő nézeteltérések „kiszélesítését” javasolták. Hegyi bűnlajstromát gyarapította, hogy az év első hónapjaiban több hozzá irányított biblia szállítmányt és egyéb egyházi folyóiratanyagot a határőrség sikeresen elkobzott. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 47–48.; D 0005296. sz. dossz., 2. köt., 40–41. (hátfoldal is).

az enyhébbnek tekinthető elmarasztalásban (*atenționare*),⁷⁵ hanem figyelmeztetésben (*avertizare*) részesítették ellenséges megnyilvánulásai miatt, melynek során „teljes körű beismerést” tett. A városi értelmiség soraiban „befolyásos elem” titkosszolgálati megintésével egyrészt elszigetelésére törekedtek, másrészt arra, hogy a jövőben valóban kerülje az ilyen megnyilvánulásokat. A helyi Securitate ezt követően is rendszeresen felvette vele a kapcsolatot, „befolyásolása” céljából. Gedő jelentésében a „Prelat” (*Főpap*) megfigyelési fedőnevű csíkszeredai református lelkész [valószínűleg Vántsza Zoltán] más felekezetek híveit érintő hittérítő (*prozelita*) tevékenységére is kitért. A prozelitizmust az Egyházügyi Főosztályon (*Departamentul Cultelor*)⁷⁶ és a kolozsvári püspökségen tett hivatalos intézkedésekkel kívánták a megfelelő mederbe terelni, de miután a sikkasztás gyanúja is felmerült, arra is láttak esélyt, hogy a lelkészt a milícia-szervek bevonásával református hívei előtt kompromittálják. Az ügykörért felelős tiszt úgy látta, hogy 1974 és 1975 folyamán a protestáns felekezetek jelentős erőfeszítéseket tettek a hitélet fokozására, miután püspökeik arra törekedtek, hogy a lehető leggyakrabban jelen legyenek a papok és a hívek olyan közös eseményein, mint amilyen például a lelkészek beiktatása, nyugdíjazása vagy a templomszentelés, amelyeket az egyházmegye összes papja jelenlétében ünnepeltek, 3-400 fős részvétellel, ingyenes fogasztással egybekötött bankettekkel.⁷⁷

A megyei Securitate az ekkor országosan is elsődlegesen üldözött Jehova tanúi millenarista, antitrinitárius keresztény irányzat esküdt ellensége volt. Sikerként könyvelték el, hogy szétverték az 1975 júniusában nyolc és tíz évre elítélt Dósa házaspár⁷⁸ vezette 26 tagú székelyudvarhelyi csoportot, akikre nézve terhelőnek bizonyult, hogy kapcsolatot tartottak külföldi állampolgárokkal, tananyagokat szereztek be tőlük, vallásos tevékenységük miatt a pártból kizártak négy megtérített RKP-tagot, és emellett „nacionalista-irredentista” akciókat is folytattak. A 3/1974. számú sajtótörvény alapján⁷⁹ folyamatban volt a körzeti szinten Marosvásárhelyről koordinált, 68 tagot számláló, „Valentin” (*Bálint*) vezette, illetve a szintén székelyudvarhelyi 14 tagú „Gyepes”-csoport elleni bünyügyi eljárás megindítása is.⁸⁰

75 A kommunista rendszerrel szemben „ellenséges” attitűdöt tanúsító személyeket közvetlenül fel-szólították viselkedésük megváltoztatására. Az intézkedést az állambiztonsági tiszt vagy annak az intézménynek a vezetése hajtotta végre, ahol az illető dolgozott, anélkül azonban, hogy ezt az intézkedést a Securitate nyilvántartásába bejegyezték volna.

76 A 188. számú 1945. március 24-i törvénnyel létrehozott kultuszminisztérium, majd az 1957. március 21-i átszervezést kimondó 435. számú Minisztertanácsi Határozat (MH) után a közvetlenül a Minisztertanácsnak alárendelt Egyházügyi Főosztály volt a Román Munkáspárt (RMP), 1965-től pedig a Román Kommunista Párt központi szerve, melyen keresztül a párt az egyházak és a felekezetek ellenőrzését gyakorolta. A hetvenes és nyolcvanas évek eseményeiről lásd Petcu: *Activitatea Departamentului Cultelor*, 69–120.; Uő: *Organizarea și funcționarea*, 85–108.

77 Lásd a protestáns felekezetek operatív helyzetét 1975. január 1. és szeptember 30. között összefoglaló szintézisjelentés tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 38. (háttoldal is).

78 Lásd AANP, Bünyügyi Nyilvántartási Adatlapok fond, Dósa János és Ilona adatlapjai.

79 Lásd Legea presei din Republica Socialista România nr. 3/1974. *Buletinul Oficial*, 48. szám, 1974. április 1.

80 Lásd a neoprotestáns felekezetek és „illegális szekták” tevékenységét 1975. január 1. és szeptember 30. között összefoglaló szintézisjelentés tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 40–41.

A megfigyelés gyakorlati kivitelezése: káderállomány, munkamódszer, a Milíciával és a központtal fenntartott kapcsolat

A csíkszeredai keltezésű, 1970. május 1-jei műveleti terv alapján Erdélyi ezredes irányításával hétfős operatív csapat vállalta a problémakör kihívásait: az informátori hálózat híradásához kötött megelőzést és azonnali beavatkozást, továbbá a folyamatban lévő ügyek működtetését és realizálását.⁸¹ 1971 folyamán az állomány további négy műveleti tiszttel bővült.⁸² 1974-ben a megyei ügyosztály az ügyosztályvezetőből, három I-es fokozatú, egy II-es fokozatú, három III-as fokozatú különleges műveleti tisztből (*ofiter specialist*), hét főnyomozóból (*inspectori principal*), három nyomozóból és pontosítatlan számú segédnyomozót kitevő állományból állt, miközben a különböző problémakörökben eljáró tisztí csoportok tevékenységét a három I-es fokozatú különleges műveleti tiszt koordinálta.⁸³

A megyei kezdeményezésű operatív intézkedéseket értelemszerűen hozzáigazították a bukaresti központ koordinálta országos műveletekhez, annál is inkább, mert a viszonylag kis létszámú (kb. kéttucatnyi hivatásos) és túlterhelt káderállománynak nem volt ideje újabb ügyek feltárására, és inkább a folyamatban lévők „újrahasznosításához” folyamodott. A központnak adott beszámolóiban és válaszaiban a megyeiek ugyanazokat az ügyeket prezentálták újra meg újra. Ez azt is jelentette, hogy a folyamatos válaszkényszer miatt minduntalan visszatértek „az alapokhoz”, és ha a korábban valamilyen oknál fogva megfigyeltről ki is derült időközben ártatlansága, neve jobb híján újfent előkerült, és „ügye” nem borulhatott jótékony feledésbe. A nyugati magyar emigrációs elittel foglalkozó „Dunărea” (*Duna*) fedőnevű, központilag koordinált operatív műveletre adott 1971. szeptember 1-jei megyei akciótérkép éppen ezért többnyire az év folyamán korábban jelentett műveletek és intézkedések újracsoportosítását tartalmazta.⁸⁴ Ezen túlmenően kiemelt szerepet kaptak a „Gogu” fedőnéven monitorizált bécsi emigráns és a „Sile” fedőnevű megyei kapcsolata,⁸⁵ a megyeközi

81 Demeter Sándor és Bíró Dezső századosokhoz Fazekas Ferenc, Kiss Lajos és Cseh Béla őrnagyok, továbbá Nicolae Moldovan százados és Dumitru Coman főhadnagy csatlakoztak. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 6. köt., 158–166.

82 Az új káderek: Gheorghe Mitar hadnagy, Barabás Lajos őrnagy, Viorel Mărginean és Mircea Dima főhadnagyok. Uo., 151–157.

83 Lásd az 1. ügyosztály 1974. november 11-i 30 oldalas részletes szakmai összefoglalóját a „magyar nacionalisták” problémakör legújabb fejleményeiről. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 42–71.

84 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 6. köt., 122–131.

85 „Sile” – vélhetően a zetelaki Szabó Lajos – és „Gogu/Grigore” az egykori udvarhelyi főispán, Gálffy Dezső Hargita megyei kapcsolatainak feltárása és mibenléte kiemelt titkosszolgálati figyelmet kapott az 1970-es években. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 3. köt., 264–267., 283–284.

„Furtuna” (A vihar) fedőnevű művelet,⁸⁶ illetve „Bakos” – Bakk Sára székelyudvarhelyi nyugdíjas orvosnő megfigyelése.⁸⁷ A gyakorlat a későbbiekben is megmaradt, ezt példázza „Sumér” – Komoróczy György András székelyudvarhelyi technikus 1974 és 1976 közötti monitorizálásának mikéntje is.⁸⁸

A bukaresti központ az *Epilógus* fedőnevű művelet⁸⁹ keretében rendelte el a megyei állambiztonságok és a milíciaszervek közötti szorosabb együttműködést, és ez azonnali cselekvésre készítette a felügyelőség vezetőségét. 1972. július 16-án eligazítást tartottak a milíciaőrök vezetőivel, ahol elmagyarázták nekik, mit kell tenniük a tevékenységi körükön belüli „fasiszta, nacionalista elemek”, a korábbi nyilaskeresztestagok, egykori magyar nacionalista pártok és szervezetek vezetői, valamint volt horthysta tisztek és csendőrök aktív üldözése terén, miközben feladatokat kaptak az állambiztonsági vonal általános nyilvántartásában szereplőkkel kapcsolatban is.⁹⁰ A belföldi hírszerzési ügyosztály, a vidéki milíciaszolgálat (*Serviciul Miliției Rurale*) és a rendőrőrök munkatársai a falusi környezetben folyó információfelügyeleti tevékenység néhány hiányosságából kiindulva megállapították, a fő probléma az, hogy a Milícia beosztottjai nem fordítottak kellő figyelmet „a munkabázis elemeinek” felügyeletére, az informátorokat pedig nem használták megfelelően, miután szinte kizárólag köztörvényes bűncselekményekről szóló hírközlést vártak tőlük. E hiányosságok pótlására a megyei belföldi hírszerzés tisztjeinek 4-6 községet jelöltek ki, és a káderhiányra tekintettel községeket kaptak még a felelős munkakört betöltő tisztek – a megyei állambiztonsági főnök és helyettese – is,

86 Az operatív megfigyelés a csíkszeredai tanár „Ádám”-mal, a sepsiszentgyörgyi újságíró Dali Sándorral, a marosvásárhelyi Sütő Andrással és a kolozsvári Kányádi Sándorral foglalkozott, miután az informátori jelentések alapján felmerült, hogy nevezettek megpróbálták maguk körül „polarizálni” megyéik „irredenta-magyar akciókra” hajlamos fiatal magyar értelmiségijeit. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 6. köt., 125.

87 Bakk Takács Sára (1922–2010), Magyarországról Székelyföldre került orvosnő, Bakk Elek orvos, tudományos szakíró felesége. Székelyudvarhelyi otthonuk „az irodalom, a művészetek, és így a nemzeti gondok otthona”. Tamási Áron 1966-ban bekövetkezett halála után ő volt az, aki megszervezte a koporsó hazahozatalát Budapestről, és a farkaslaki temetést is. Róla lásd Bakk: Hazulról haza, passim. Román titkosszolgálati megfigyeléséről lásd ACNSAS, Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 839325. sz. dossz., 1–4. köt.

88 A Securitate szerint Komoróczyt egy magyarországi rokona által szerkesztett „irredenta mű” olvasása készítette ellenséges tevékenységre. Az említett mű „a szervek” birtokába került, a cél-személy titkosszolgálati figyelmeztetésben részesült, majd a pártszervekhez eljuttatott információk alapján párttagsági kérelmét sikeresen megakadályozták. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005307. sz. dossz., 81. f.; Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 211208. sz. dossz., 3–7.

89 1972 nyarán az „Epilógus” fedőnevű művelet keretében kiadott direktívák következtében sokadjára frissítették az operatív kimutatást a legionárius, a nyilaskeresztes, a Rongyos Gárda, valamint a megyén belül egykoron tevékenykedő pártok és szervezetek ügyköreiből. A legionárius vonalon tett intézkedések nyomán a megfigyelési dossziék száma nyolccal, a magyar fasiszta pártok és szervezetek vonalán pedig 2,1-szeresére nőtt az itt szereplő „elemek” száma. Miután az *Epilógus* vonalán a munka volumene jelentősen megnövekedett, a felügyelőség vezetése úgy döntött, hogy az 5 fős munkaosztályt további 2 káderrel megerősíti. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 2. köt., 173–175.

90 Uo., 192–194.

akik végül az adott települést érintő kiszállások során minden támogatást és útmutatást megadtak a helyi miliciaparancsnoknak. Együtt elemezték a település operatív helyzetét, biztosították az adott ügy két vagy több szálon történő informátori lefedését, és hozzájárultak a megye vidéki környezetében élő „ellenséges elemek” teljes nyilvántartásának frissítéséhez, miután számos esetben kiderült, hogy az illető elköltözött, vagy már elhunyt. A 49 milíciaőrs dolgozói összesen 4187 személy megfigyelésére kaptak utasítást, melyekből 413 eset az általános felügyelet keretében, 3774 pedig az általános nyilvántartásban kapott helyet. A legfontosabb ügyeket a megyei ügyosztály tisztjei irányították,⁹¹ akik – úgy látták – hozzájárultak a vidéki szemlélet megváltoztatásához, elérve, hogy a Milícia az informátoroknak egyre nagyobb jelentőséget tulajdonítson. 1972. november 1-jén a vidéki térség hírszerző potenciálja 1089 informátorra és 764 támogató személyre rúgott. Az informátori jelentésekből szinte azonnal kiderült, hogy vidéki környezetben a kifogásolható tevékenység legnagyobb arányát „az ellenséges nacionalista-irredenta jellegű megnyilvánulások” képezték.⁹² Tekintettel arra, hogy a megye kilenc városából mindössze négyben (!) volt belföldi hírszerzési vonalon állandóan dolgozó tiszt, és a többi városban a létszámhiány miatt a tisztek a munkavonalakon megoldandó problémák szerint mozogtak, a felügyelőség vezetői szintjén elemzés készült, amely arra a következtetésre jutott, hogy a vidéki környezetben végzett állambiztonsági munka megszervezéséből fakadó pozitív szempontok a városra is kiterjeszthetők. Emiatt két (nevesítetlen) városban is kísérleti jellegű, a miliciával együttműködő munkaprogramot vezettek be.⁹³

1977. december 19-én a belügyminisztérium első helyettese, Nicolae Pleșiță⁹⁴ altábornagy jelenlétében sor került a „Hazánk területén tevékenykedő egykori nacionalista-fasiszta és irredenta pártok és szervezetek, valamint az együtt élő nemzetiségek körében ellenséges megnyilvánulásokkal jelzett egyéb elemek” problémakörben végzett megyei tevékenység elemzésére. Arra jutottak, hogy az év folyamán

91 Mivel a megyén belüli legionárius ügykör „elemeinek száma” igen csekély volt, a tájékoztató anyagokat a problémafelelős tiszthez irányították, hasonló eljárást alkalmazva a „papi vonalon” is. Amikor valami nagyobb veszélyt jelentő dolog jelent meg, a tájékoztató anyagot sürgősen megküldték az ügykörrel megbízott megyei tisztnak, aki intézkedéseket tett annak ellenőrzésére és hasznosítására. Uo., 187.

92 Lásd a BM Belföldi Hírszerzési Igazgatóságához intézett 121. számú 1972. november 6-i megyei titkosszolgálati beszámolót. Uo., 183–186.

93 Ezekben a városokban az általános felügyelet minden „elemét” számba vették, azokra helyezve a hangsúlyt, akik mellett „munkalehetőségeik” kisebbek voltak. Majd a megyei Milícia helyettes vezetőjével közösen e városokban kiválasztották a hírszerzési vonalon dolgozó milicista tiszteket és altiszteket, akik felelősségi körükben konkrét utasítást kaptak az állambiztonsági vonalon végzett általános felügyelet végrehajtásával kapcsolatos feladataikról. Végül egyedileg kielemezték a Milícia rendelkezésére álló informátori hálózat lehetőségeit és az utcákon való elhelyezkedéstől függően azokat a célpontokat, akiket a jövőben szem előtt kellett tartani, így elérve, hogy a két városban az általános felügyelet „73 elemét” a Milícia helyi testülete biztosítsa. Uo., 188.

94 Nicolae Pleșiță (1929–2009), a Securitate tábornoka. A BM Kolozs-Tartományi Igazgatóságának főnöke 1962 és 1967 között őrnagy, alezredesi és ezredesi rangfokozatokban. 1975 és 1978 között a belügyminiszter első számú helyettese. Adatlapjának utolsó tétele 1984-ben a grădișteai kiképzőközpont parancsnokaként tünteti fel altábornagyi rangban. Lásd Nicolae Pleșiță: http://www.cnsas.ro/documente/cadrela_securitatii/PLESITA%20NICOLAE.pdf (letöltve: 2023. augusztus 20.).

a „nacionalista-irredenta” jellegű tevékenység kiújult „a külföldi kémiszolgálatok és reakciós körök késztetései” következtében, amelyek az „ügynevezett” emberi jogi problémával kapcsolatos aggodalmak ürügyén az együtt élő nemzetiségeket követelőző, ellenséges tettekre sarkallták.⁹⁵ Bár számos intézkedést foganatosítottak e tevékenységek ellensúlyozására, a „munkafront” szűk maradt, és nem felelt meg a „nacionalista elemek” fellépése mértékének és virulenciájának. Az informátori hálózat az értelmiségi közeget és a belső-külső interferenciát csupán kismértékben ellenőrizte, és különösen a kívülről az ország belsejébe irányuló, illetve a kishatárforgalom területén folyó tevékenység mibenlétével állt hadilábon. Pleșița úgy látta, hogy a problémakörben megelőző és semlegesítő céllal eljáró speciális egységek szem előtt tévesztették a jelenség egészét, és bár sérülékenységeinél fogva ez jelentette az állambiztonság fő problémáját, az informatív-operatív tevékenység végzésekor mégis sok rögtönzéshez folyamodtak.⁹⁶

Pleșița altábornagy meglátásait követve az I. igazgatóság vezetője, Dumitru Tăbăcaru vezérőrnagy⁹⁷ 1978. január 26-i parancsában egy sor olyan intézkedés megyei elrendelését követelte, amelyek meglátása szerint valóban biztosíthatták volna az operatív helyzet fölötti uralmat. A „magyar nacionalisták” problémakörhöz adaptált, négy pontban és több alponthban kifejtett frissített, a korábbi évek történéseihez igazított román titkosszolgálati doktrína magáért beszél, ezért a pontonkénti részletezése elkerülhetetlen:

1. Az állambiztonsági szervek nem kívántak minden együtt élő nemzetiségű állampolgárt átvilágítani, csupán azokat kívánták górcső alá venni, akikhez „nacionalista-irredenta” jellegű ellenséges megnyilvánulások kapcsolódtak. Éppen ezért kétirányú intézkedéseket terveztek: a) az országgal szemben ellenséges álláspontot képviselők ügykezelése és semlegesítése mellett; b) az ország nemzetiségeinek „megvédését” a külföldről érkező „nacionalista-irredenta” befolyásoktól, a külső erők azon terveinek megghiúsítása mellett, melyekben manőverezhető tömegként tekinthettek rájuk.

2. 1978. március 15-ig sort kellett keríteni a meglévő informátori hálózat kielemezésére egy sor olyan javaslat figyelembevételével, mint: a) igényesebb ellenőrzés kivitelezése, tekintettel arra, hogy ez folyamatosan megszervezhette „az etnikai származás” befolyását; b) az együtt élő nemzetiségek tagjaiból verbuvált informátori hálózat

95 A szakirodalom által mérőöldkőnek tartott 1971. évi „júliusi tézisek” magyar közösségre gyakorolt kihatásai a hetvenes évek közepére váltak igazán érzékelhetővé. A belpolitikailag stimulált „nacionalista” tevékenységekre szintén ösztönzően hatott az 1975. augusztus 1-jén aláírt helsinki záróokmány, ahol az európai biztonságpolitikai és együttműködési kérdések mellett a harmadik kosárban helyett kapott az emberi jogok kérdése is. A kibontakozó helsinki folyamat azt a reményt keltette a kérdésben érintett szereplőkben, hogy a határon túli magyar közösségek ügyét nemzetközi szintre lehet emelni. A témában lásd Novák: Aranykorszak? 14–16.; Uő: Holtvágányon, 65.; Jánosi – Pintilescu: A Vasfüggöny átjárhatósága, 103–134.; Jánosi: Az erdélyi magyar kisebbség ügye, 71–110.

96 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 8. köt., 358.

97 Dumitru Tăbăcaru (1927–?), a Securitate tábornoka. A külföldi hírszerzés kötelékében szolgált különböző beosztásokban 1963 és 1970 között. 1970-től 1977-ig az I. Belföldi Hírszerzési Igazgatóság helyettes vezetője, majd 1977 és 1980 között főnöke. Vezérőrnagyi rangfokozatban tartalékos állományba került 1982. december 24-én. Lásd ACNSAS, Káderállomány fond, Cadre MAI 000077. sz. dossz.; továbbá Tăbăcaru: *Biografie*, passim.

mellett román nemzetiségű források felhasználása, olyan személyeké, akik ismerik a [magyar] nyelvet, vegyes házasságok tagjai stb., és akiknek lehetőségük volt a [magyar] nacionalisták soraiba való behatolásra; c) az informátori hálózat kiegészítése egyéb speciális eszközökkel a megszerzett adatok hitelességének további garanciájáért, a megadott időpontig konkrét javaslatban nevesítve a telepítések helyét és célpontjait; d) az „együttélő” nemzetiségek soraiból származó informátorok stimulálása a kölcsönösen érdekeltté tevés eszközeinek széles körű használatával.

3. A „nacionalista-irredenta” jellegű tevékenységek ellensúlyozásakor és semlegesítésekor szem előtt kellett tartani, hogy politikai per nem szervezhető vélemény-bűncselekmény miatt, ezért különösen indokoltnak tűnt az „egyes elemek” széles körű kompromittálása és lejáratása, vagy elítélésük köztörvényes büntettek miatt. Azok esetében, akik kifejezték szándékukat az ország végleges elhagyására, és akik nem képviseltek értéket az állam számára, ki kellett adni a szükséges nyomtatványokat, hogy akcióik ne ölthessenek tiltakozó jelleget. Ha az ebből a kategóriából kivándoroltak hazatelepüléshez folyamodtak volna, kéréseiket csak speciális érdekek vagy operatív lehetőségek esetén hagyhatták jóvá. Tekintettel a kérdés érzékenységre, a „nacionalista-irredenta” tettekkel vagy megnyilvánulásokkal bizonyítottan megvádolt román állampolgárokat a dolgozók kollektívái előtt pellengérre kellett állítani, lehetőleg más antiszociális, köztörvényes vagy erkölcstelen cselekedetek miatt.

4. A külföldi „reakciós köröknek” az állam ellen irányuló akcióik ellensúlyozásául a megyei 1. ügyosztálynak tökéletesítenie kellett az együttműködést a 0920. sz. katonai alakulattal [külföldi hírszerzés] és a „D” [dezinformációs] ügyosztállyal, tekintettel a befolyásolási és dezinformációs akciók sikerére.⁹⁸

A Hargita Megyei Felügyelőség 1. ügyosztálya – a megyei állambiztonság főnöke, Dumitru Sângeorzan ezredes, az 1. ügyosztály vezetője, Mihăilă Suciuc alezredes⁹⁹ – az előző év nyarán kiküldött „intézkedési programra” reagálva 1979. március 19-én küldte meg jelentését a Belügyminisztérium Állambiztonsági Főosztálya I. igazgatósága 2. ügyosztályának. A 30 fővel bővített informátori hálózat szokásos körüljárása mellett az 1. ügyosztály 60 megfigyelési ügyének részletezésére került sor, melyből 50 „magyar nacionalista-irredenta” besorolású volt, és amelyek kiegészülve a 2. és 3. ügyosztályok további 22 hasonló címkézésű műveleti ügyeivel, megyeszinten 72 aktára rúgtak. 57 ügyben rendelték el a szóban forgó „elemek” további munkáját és tevékenységét vizsgáló komplex intézkedéseket, 15 esetben pedig az adatgyűjtést és

98 Az 1978. január 26-i parancs azt is kilátásba helyezte, hogy az I. igazgatóság 2. ügyosztálya, Nicolae Pleșită ez az alkalomból kiadott utasítását követve, szintén intézkedési programot készít a kérdéskör kezelésére, beleértve az egyéb szervezeti szintű feladatokat is, amelyet jóváhagyás után a megyei felügyelőségeknek is továbbítani kívántak. Egy kéziratos 1978. február 20-i bejegyzés alapján a bő egy hónappal korábbi parancsot a megyei Securitate székhelyén, az 1. ügyosztály tisztjeinek jelenlétében feldolgozták. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 8. köt., 358. (háttoldal)–359.

99 Mihăilă Suciuc (1932–?), a Securitate hivatásosa. 1956 és 1968 között a BM Magyar Autonóm, majd Maros-Magyar Autonóm Tartomány Igazgatóságának kádere, aki a megyésítéstől 1987-ig a Hargita Megyei Felügyelőségen szolgált, 1976-tól az 1. ügyosztály vezetőjeként. 1988-ban áthelyezték a Maros Megyei Felügyelőségre, innen került tartalékos állományba 1988. augusztus 2-án. Lásd Mihăilă Suciuc: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/SUCIU%20MIHAILA.pdf (letöltve: 2023. augusztus 28.).

a megelőző intézkedések megtételét. A célszemélyek közül 43 felsőfokú végzettségű értelmiségi (pap, tanár, jogász, mérnök) volt, 20-an pedig középfokú tanulmányokkal bírtak. Mindössze 10-nek volt ismert politikai vagy bűnügyi előélete. A nacionalista megnyilvánulások hátterében 52 esetben a romániai „együttélő” magyar nemzetiség úgynevezett jog- és szabadsághiánya szerepelt, a fennmaradó 20 ügyben ezek a törekvések összefonódtak az Erdély hovatarozásával kapcsolatos „irredenta” elképzelésekkel és felfogásokkal. A jelentés összeállítói szerint 12 esetben a megelőző intézkedések – figyelmeztetés, befolyásolás, kiadványelkobzás – eredményesnek bizonyultak.¹⁰⁰

Az „intézkedési programnak” köszönhetően több mint 40, a megye területén ellenséges tevékenységet folytató külföldi állampolgárt azonosítottak, körülbelül 120, többségükben magyar állampolgárokkal kapcsolatban álló hazai személy mellett, akik az általános felügyelet szigorúbb lencséje alá kerültek. Ezen túlmenően, hozzávetőlegesen 30 publikusan ellenséges megnyilvánulása – pl. „irredenta” tartalmú magyar nótákat éneklő – esetében látták elkerülhetetlennek az operatív dokumentálás és megelőző intézkedések foganatosítását. A két legfelső szintű érdeklődést kiváltó ügyre – a magyar értelmiségiek, írók és újságírók körében tiltakozó akció kezdeményezésére utaló „Târnava” (*Küküllő*) fedőnevű műveletre, illetve a magyarországi kapcsolatokkal rendelkező, történelmi és demográfiai adatok gyűjtésével és feldolgozásával foglalkozó „Coman” fedőnevű mérnök tevékenységére – szintén utaltak.¹⁰¹

Miután a bukaresti központ a megyeieket vélhetően hiánypótlásra szólította fel, a Sângeorzan–Suciu szerzőpáros néhány nappal később, március 24-én ezúttal jobbra következtetéseket tartalmazó, összegző jelentéssel fordult az I. igazgatóság 2. ügyosztályához. Elsőként arra tértek ki, hogy 1978-ban a külső ellenséges fellépések és egyes konjunkturális események – „Călătorul” (*Az Utazó*) külföldre kijuttatott írásai,¹⁰² a Szent Korona és a koronázási ékszerek visszaadása,¹⁰³ a Magyarországon publikált románellenes írások, a nyugati magyar emigráció lobbitevékenysége – hatására Hargita megyében is felerősödött a „nacionalista-irredenta tevékenység”. Az „együttélő” magyar nemzetiség fokozódó ellenséges indoktrinációjának másik okát az országba ellenőrizetlenül behozott külföldi kiadványokban látták, melyek megjelenéséért a megyébe érkező külföldi állampolgárok mellett „a helyieket”, különösen a turistautakból vagy egyéb látogatásokból visszatérő értelmiségieket tették felelőssé. Magyarországi forrásokra hivatkozva a megyeiek a központot az év folyamán hozzávetőlegesen 200 000 Erdélybe látogató, különféle kiadványokat behozó magyar turistával riogatták. Meglátásuk szerint ez egyben magyar válaszreakció lett volna az anyaországi posztahivatalok válaszára, ahol a panaszosoknak azt tanácsolták, hogy a továbbiakban ne

100 Lásd az 1979. március 19-i titkosszolgálati jelentést. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 8. köt., 356. (háttoldal is).

101 Uo., 356. (háttoldal)–357.

102 Király Károly (1930–2021), erdélyi magyar politikus, közgazdász, újságíró. Román titkosszolgálati anyagai meglehetősen hiányosak, miután csupán 1983–1987 közötti lehallgatási anyagokat és utcai figyelőztetéseket tartalmaznak. Lásd ACNSAS, Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 203543. sz. dossz., 1–3. köt.; továbbá Király Ibolya: Emlék-repeszek, passim.; Király Károly: *Nyílt kártyákkal*, passim.

103 A témában lásd Borhi: *Magyar–amerikai kapcsolatok*, 113–114.

küldjenek könyvcsomagokat Romániába, mert nem tudnak felelősséget vállalni célba érésükért.¹⁰⁴

A megyei állambiztonság a megyébe látogató, egyénileg vagy kisebb csoportokban érkező magyar állampolgárok megfigyeléséből arra a következtetésre jutott, hogy irányított ellenséges tevékenységről van szó, melynek célja a magyar nemzetiség helyzetére vonatkozó történelmi, néprajzi és demográfiai adatok gyűjtése, az ellenséges tartalmú, indoktrinációs célú kiadványok behozatala, továbbá a pártállam politikájának lejáratása a nemzeti kérdésben. Aggasztónak találták a székely származásúakat tömörítő magyarországi „egyesületi élet” felélénkülését is, melynek szereplői a néhány évvel korábbi állami beavatkozások miatt rövid időre eltűntek, és akik ezúttal a fiatal-ság körében próbálták népszerűvé tenni az Erdély iránti érdeklődést.¹⁰⁵

Mindezen túlmenően a megye római katolikus és protestáns papsága „a vallásos-misztikus tevékenységek leple alatt” tovább terjesztette a „nacionalista-irredenta” eszméket, azzal a gondolattal együtt, hogy az egyház az egyik legfontosabb tényező a magyar egység és szellemiség megőrzésében. Sokadjára hangzott el az is, hogy Hargita megyét gyakran látogatták az elsődlegesen Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Bukarestben tevékenykedő írók, történészek, néprajzkutatók és nyelvészek, akik a titkosszolgálati értékelés alapján a szervezett találkozók vagy egyéni kapcsolatfelvételek során szintén hozzájárultak a „nacionalista érzelmeket” serkentő eszmék és elképzelések burjánzásához. Ráadásaképpen a megye tanárai – különösen a történelem, illetve magyar nyelv és irodalom szakos káderek – alkalmat találtak arra, hogy esetenként az osztályteremben is teret engedjenek a nacionalista érzelmek kibontakozásának. Példaként a székelyudvarhelyi Dr. Petru Groza középiskola „Herczeg” fedőnevű történelemtanárát adták meg, aki kollégáinak az eljárást is részletezve azt javasolta, hogy használják fel a tantervben szereplő történelmi események vitáját a tanulók „magyar nacionalista” érzelmeinek felkeltéséért.¹⁰⁶

A jelentés összeállítói a végére hagyták a „magyar nacionalisták” problémakör megyei üldözésével minden bizonnyal elégedetlen bukaresti központ előtt a legnagyobb megvalósításukat: annak a központosított adatbázisnak a létrehozását,¹⁰⁷ mely, Hargita megye demográfiai sajátosságaiból, illetve abból kiindulva, hogy a

104 Lásd az 1979. március 24-i titkosszolgálati jelentést. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 8. köt., 345.

105 Uo., 345. (hátoldal).

106 Hermann Gusztáv (1928–1988), erdélyi magyar helytörténész, tanár, publicista. Munkásságából lásd Hermann: Székelyudvarhely művelődéstörténete, passim. Román állambiztonsági megfigyeléséről lásd ACNSAS, Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 0839378. sz. dossz., 1–7. köt. Lásd továbbá a „Herczeg” lakásában elhangzott beszélgetésekről felvett 1979. január 17-i és 23-i lehallgatási jegyzőkönyvek tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 6. köt., 30–56. (hátoldal is).

107 Vélhetően az adatbázis része volt a Nyugaton élő 1234 magyar emigráns is, akikből 218 Ausztriában, 332 az NSZK-ban, 350 az Egyesült Államokban, 129 Kanadában, 105 Svájcban és 100 Franciaországban élt. Közülük, 1976-tól kezdődően, turistaként vagy rokonlátogatásra 414-en utaztak Hargita megyébe: Ausztriából 53-an, Kanadából 73-an, Svájból 41-en, Franciaországból 9-en, az NSZK-ból 134-en, az Egyesült Államokból pedig 104-en. Lásd az 1979. április 7-i megyei titkosszolgálati összefoglaló tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 3. köt., 98–100. (hátoldal is).

felügyelőségen belül az állambiztonsági munkában közreműködő ügyosztályok és operatív részlegek tájékoztatásai nem minden esetben illeszkedtek az optimális információáramlásba, a megye lakosságával ilyen vagy olyan formában kapcsolatot tartó, Nyugaton élő, illetve magyarországi magyar személyekre vonatkozó szintetikus, világos és pontos adatokat tartalmazott.¹⁰⁸

A „magyar nacionalisták-irredenták” problémakör fejleményeit a legfelső szintű szakmai környezetben, Brassóban 1979. június 15-én összegezték. A belügyminiszter-helyettes Vasile Moise vezérőrnagy¹⁰⁹ vezette összejeövetelen részt vett még az I. igazgatóság főnöke, Tăbăcaru vezérőrnagy, helyettese, Mircea Ștefănescu ezredes,¹¹⁰ az I. igazgatóság 2. ügyosztályának tisztjei – Nicolae Bica¹¹¹ és Paraschiv Blaj¹¹² alezredek –, a fővárosi Securitatét képviselő Szilágyi Sándor őrnagy, továbbá 17 erdélyi megye problémakört koordináló tisztjei.¹¹³

Előbb Ștefănescu ezredes ismertette a problémakör kihívásait. Olyan, ellentmondást nem tűrő ideológiai klisékkel nyitotta meg előadását, amelyek eleve kizárták a toleráns közeledést és a kisebbségi szempontból is elfogadható megoldás lehetőségeit: „A nemzeti kérdésben pártunk igazságos politikát követ – jelentette ki –, az egész nép párt körüli egysége, hazánk minden dolgozójának összefogása, nemzetiségre való tekintet nélkül, vitathatatlan valóság! A kortárs propaganda, az eszmék konfrontációjának és a két rendszer harcának keretein belül, felerősödőben van. Növekedett a fasiszta propaganda virulenciája a több mint 140 szervezetbe betagozódó magyar emigráció részéről, amely a régebbi fasiszta elméletek mellett olyan állításokra támaszkodik, melyek szerint a magyar lakosságtól megtagadják a lelki kibontakozás jogait. Sejtetek hoznának létre az RSZK területén, hogy aztán ellenséges akciókat hajtsanak végre.”

108 A kiegészítő jelentés kézírásos 1979. április 4-i bejegyzése több titkosszolgálati kimutatást is tartalmaz. Eszerint az „intézkedési program” rendelkezései alapján 1978 júliusától 27 szervezett megfigyelés elrendelésére került sor: 3 földalatti szervezkedés gyanúját keltette, 10 a nyugati magyar emigrációval és magyarországi magyarokkal fenntartott kapcsolatokat érintette, 3 irodalmi foglalatosságokkal, 11 pedig emberi jogi aktivizmussal foglalkozott. A megye folyamatban lévő 72 operatív megfigyelési ügyéből 58-ban szerepelt a nyugati magyar emigráció, illetve magyar állampolgárok, az ügyosztályok szerinti feldolgozás pedig a következő képet mutatta: 1. ügyosztály 42 ügy, 2. ügyosztály 5 ügy, 3. ügyosztály 11 ügy. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 8. köt., 346.

109 Vasile Moise hetvenes és nyolcvanas évekbeli tevékenységéről lásd Păcurar: Fenomenul „frontierist”, 179–198.

110 Mircea Ștefănescu (1935–2003), a Securitate hivatásosa. 1957 és 1989 között kizárólag fővárosi tisztségeket töltött be. Lásd Mircea Ștefănescu: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/STEFANESCU%20MIRCEA.pdf (letöltve: 2023. augusztus 29.).

111 Nicolae Bica (1937–?), a Securitate hivatásosa. Rövid ideig, 1957 és 1960 között a BM Nagyvárad Tartományi Igazgatóságán szolgált, majd a következő 28 évben a fővárosi I. igazgatóságon működött. Ezredesi rangfokozatban tartalékos állományba került 1988. június 18-án. Lásd Nicolae Bica: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/BICA%20NICOLAE.pdf (letöltve: 2023. augusztus 29.).

112 Paraschiv Blaj (1932–?), a Securitate hivatásosa. Szolgálati adatlapja szerint 1955 és 1989 között mindvégig Bukarestben szolgált, változatos beosztásokban. Lásd Paraschiv Blaj: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/BLAJ%20PARASCHIV.pdf (letöltve: 2023. augusztus 29.).

113 Lásd az 1979. június 16-i, 18 oldalas titkosszolgálati jegyzet tartalmát. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 8. köt., 347–355. (háttoldal is).

Az I. igazgatóság helyettes vezetője az amerikai Erdélyi Világszövetség és a Romániai Emberi Jogokért Bizottság felemlítése után a magyarországi értelmiségi körökkel folytatta, akik megkérdőjelezték az RSZK állampolgárainak szabadságjogait, ehhez a trendhez igazítva a fiatal magyar folkloristákat, etnográfusokat és történészeket, akik azért jöttek az országba, „hogyan adatokat gyűjtsenek és ellenséges akciókra buzdítsanak”. Ștefănescu „integrációs elméleteknek” is teret engedett: a „katolikus egyház nemzetiesítésével” a helyi papság növekvő szerepét fejtegette a magyar nacionalizmus és irredentizmus előretörésében, eredményként csoportokba szervezett Kolozs és Kovászna megyei fiatalokat említve.¹¹⁴

Mondanivalójának „A nacionalista-fasiszta indoktrináció eszközeinek felerősödése” című fejezetében az ezredes, „Călătorul”, „Sorescu”, és „Firon” megfigyelési ügyeit futólagosan érintve, elsődlegesen a Magyar Népköztársaság állampolgáraiban látta a bajok forrását, hosszadalmasan, név szerint sorolva őket. Az Illyés Gyula¹¹⁵ körüli csoport „jól ismert” tevékenysége mellett az Eötvös Loránd Tudományegyetemen működő tanárokat és kutatókat vette célba: Bíró Sándor egyetemi tanárt,¹¹⁶ a Tüskés Gábort,¹¹⁷ Virt Lászlót¹¹⁸ és Halász Pétert¹¹⁹ Erdélybe irányító Domokos Pál Pétert, illetve az utóbbival közeli barát György Sándor nyugdíjas jogászt, továbbá Gárdos Miklós főszerkesztőt.¹²⁰ Ștefănescu felemlítette a különböző tudományos tevékenységek összehangolására 1977-ben alapított Nemzetközi Magyararságtudományi Társaságot, melynek Végrehajtó Bizottságában helyet kaptak a magyar kultúrát a nyugati és keleti

114 Uo., 347. (háttoldal is).

115 Illyés Gyula (1902–1983), háromszoros Kossuth-díjas magyar költő, író, drámaíró, műfordító, lapszerkesztő. Neve a román kommunista titkosszolgálati iratokban is gyakran előfordul. Róla lásd Beke: *Illyés Gyula*, passim.

116 Bíró Sándor (1907–1975), magyar történész, egyetemi tanár. 1954 és 1959 között, majd 1964-től 1972-ig az ELTE oktatója és főmunkatársa a Kelet-Európa Tanszéken. Jellemző a Securitatéra, hogy „frissítés” hiányában az évekkel korábban elhunytat 1979-ben még mindig az aktív „ellen-séges elemek” kategóriájában szerepeltette. Munkásságából lásd Bíró: *Kisebbségben és többségben*, passim.

117 Tüskés Gábor (1955–), Humboldt-díjas magyar irodalomtörténész, néprajzkutató, egyetemi tanár. 1975 és 1980 között az ELTE BTK német nyelv és irodalom, történelem és néprajz szakos hallgatója. Munkásságából lásd Tüskés – Knapp: *A textualizált Rákóczi*, passim.

118 Virt László (1954–), magyar szociológus, szociális munkás, katolikus hittanár. Az 1970-es évek-től húsz éven keresztül járta Erdélyt, szoros kapcsolatba kerülve az itteni katolikus egyházzal és azon keresztül Márton Áron szellemiségével. E kapcsolat hatására lett a püspök kutatójává. Munkásságából lásd Virt: *Nyitott szívvel*, passim. Személyével kiemelten foglalkozott a Securitate, ennek bizonyítékai a megye és a központ közötti iratváltás következtében elrendelt 1979. június 2-i és 3-i külső utcai figyelőztetés és az ekkor felvett jegyzőkönyvek is. ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 9. köt., 197–199. (háttoldal is).

119 Halász Péter (1939–2026), magyar agrármérnök, néprajzkutató. Munkássága során főképpen a moldvai csángók kultúrájának, szokásainak kutatásával foglalkozó szakember, a *Honismeret* folyóirat főszerkesztője 1974 és 2000 között. Munkásságából lásd Halász: *„Cserefának füstje hozta ki könnyvemet...”*, passim.

120 Gárdos Miklós (1920–1998), zsidó származású magyar újságíró, író, lapszerkesztő. 1964-től 1984-ig a *Magyarország* hetilap főszerkesztő-helyetteseként működött. Munkásságából lásd Gárdos: *Két ősz között*, passim.

blokk országaiban képviselők is, Romániából Faragó József néprajzkutató¹²¹ és Szabó Zoltán nyelvész.¹²² Mindezen túlmenően Ausztriából Szépfalusi István evangélikus lelkész¹²³ és Bárdos Arthur,¹²⁴ az NSZK-ból pedig Illyés Elemér¹²⁵ tevékenységét kifogásolta, de az Erdélybe látogató és az itteni magyar értelmiségieket szondázó Takács József újságíró, Czine Mihály,¹²⁶ Zöldi László, Annus József¹²⁷ és Pálffy József¹²⁸ is a Securitate célkeresztjébe került. A budapesti kezdeményezésű „Folkloristák” mozgalomban – amely fiatal erdélyi papok „államellenes” beszervezésére tett kísérletet – magyarországi felbujtóként Tomka László teológiai tanárt¹²⁹ gyanították, és az Antal István

-
- 121 Faragó József (1922–2004), erdélyi magyar néprajzkutató, író, egyetemi tanár. 1948 és 1985 között a Román Akadémia Folklor Intézete kolozsvári osztályának munkatársa. Munkásságából lásd Faragó: *Balladák földjén*, passim. Román titkosszolgálati megfigyeléséről lásd ACNSAS, Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 597378. sz. dossz., 1–6. köt.
- 122 Szabó Zoltán (1927–2007), romániai magyar nyelvész. 1951-től a kolozsvári egyetem tanára, 1968 és 1978 között a bukaresti egyetemen is oktatott. Munkásságából lásd Szabó: *A mai stilisztika*, passim. Román titkosszolgálati anyagairól lásd ACNSAS, Bűnügyi fond, P 037222. sz. dossz., illetve Megfigyelési-adatgyűjtő fond, I 582192. sz. dossz.
- 123 Szépfalusi István (1932–2000), magyar evangélikus lelkész, író, szociológus. 1955-től Ausztriában élt. 1956-tól az osztrák evangélikus egyház magyar lelkészeként működött. Az *Útitárs* és a *Kolónia* kiadója 1957 és 1964 között, a *Másokért Együtt* szerkesztője 1988-tól, egyetemi lektor 1978-tól, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadványainak szerkesztője 1977-től 1984-ig. Feleségével együtt a magyar irodalom ausztriai propagálója, fordítója, a bécsi Bornemisza Péter Társaság egyik alapítója és titkára 1960-tól. Munkásságából lásd Szépfalusi: *Ahogy Bécsben megindultam*, passim.
- 124 Bárdos B. Arthur (1923–2011), zsidó származású erdélyi magyar újságíró, költő és novellista. A kolozsvári *Utunk* szerkesztője 1948 és 1958 között. 1959-ben valutaüzérkedésért 12 év börtönre ítélték. Szabadulása után, 1966-ban Ausztriába, Bécsbe emigrált, ahol az elkövetkezendőkben a *Kurír* napilapnál működve magyar emigráns lapokban is publikált. Róla lásd Merle: *Stúdió Kávéház*, passim. A román titkosszolgálattal fenntartott kapcsolatáról – kolozsvári otthonának K-lakásként történő használatáról, peréről (Koltai Imre és hét társa), börtönbüntetéséről, illetve informatori tevékenységéről – lásd az 1953 és 1969 közötti iratanyagait: ACNSAS, Hálózati fond, R 188667. sz. dossz.; R 459746. sz. dossz.; illetve Bűnügyi fond, P 041707. sz. dossz., 1–5. köt.
- 125 Illyés Elemér (1919–1989), magyar történész. A kolozsvári tudományegyetem jogi karán szerzett doktori diplomát. 1943-ban állami ösztöndíjjal Rómában és Heidelbergben folytatott államtudományi tanulmányokat. Az elkövetkezendő évtizedekben Brazíliában, Portugáliában, az NSZK-ban és Olaszországban élt. Az 1970-es években kezdett Erdéllyel kapcsolatos anyagot gyűjteni, és ellátogatott szülőföldjére is. Munkásságából lásd Illyés: *Erdély változása*, passim.
- 126 Czine Mihály (1929–1999), magyar irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár. Róla lásd Ötvös: *Czine Mihály*, passim.
- 127 Annus József (1940–2005), magyar író és szerkesztő. 1970 és 1986 között a *Tiszatáj* irodalmi folyóirat munkatársa volt. Munkásságából lásd Annus: *Eltérített Pegazus*, passim.
- 128 Pálffy József (1922–2001), magyar újságíró, televíziós szakember. 1963 és 1989 között a *Magyarország* hetilap főszerkesztője, szinte párhuzamosan 1969-től 1988-ig a Híradó műsorvezetője és külpolitikai kommentátora volt. 1974-től 16 évig a Magyar Újságírók Országos Szövetségének elnöke. Munkásságából lásd Pálffy: *A mai Magyarországon*, passim.
- 129 Vélhetően Tomka Ferenc (1942–), magyar szociológus, egyháztörténész, egyetemi tanár, akinek a Securitate elírta a nevét. Tomka 1976-tól 1989-ig az Egri Érseki Hittudományi Főiskolán a lelkipásztorkodásra felkészítő tantárgyakat tanította, és ezzel egyidejűleg a budapesti Központi Hittudományi Akadémián oktatott magántanárként. Munkásságából lásd Tomka: *Halálra szántak*, passim.

gyulakutai római katolikus paptársát meglátogató anyaországi Gál Jenő plébános szintén ott volt az állambiztonság radarján.¹³⁰

„A Magyar Népköztársaságba látogató román állampolgárok felbujtása” című fejezetben Ștefănescu kifejtette, hogy az országunkból érkező látogatókat kikérdezik, megpróbálnak bizalmatlanságot szítani az RKP politikájával szemben, „nacionalista-irredenta indoktrinációt” végeznek különféle nyilatkozatokkal, könyvekkel, egyéb kiadványok felkínálásával. Ezekben az akciókban személyiségek, tekintélyes intézmények vesznek részt, az MNK tisztségviselőinek hallgatólagos segítségével. Mindehhez E. Fehér Pálnak, a *Népszabadság* kulturális rovatvezetőjének¹³¹ kijelentését is idézte, aki Illyés Gyulának a *Magyar Nemzet*ben megjelent, *Válasz Herdernek és Adynak* című írásaira,¹³² melyek az addig tabutémának számító erdélyi magyarság ügyét fejtegették, kijelentette: „Illyés Gyula cikkének megjelentetéséhez felsőbbrendű jóváhagyás érkezett.” Az ezredes azt a hírt is továbbította, mely szerint tudományos szinten a magyar történészek intenzíven készülnek az 1980 végén esedékes bukaresti történelemtudományi kongresszusra, és igyekeznek más szocialista országok történészeit is idecsábítani.¹³³

Az I. igazgatóság helyettes vezetője néhány következtetéssel zárta előadását. A különösen Kolozs, Maros, Arad, Bihar, Hargita, Kovászna és Bákó megyék területén tevékenykedők ellen eredményeket is elértek. Az „Instigatorii” (*Felbujtók*) fedőnevű műveletben, Tóth Dániel és Murányi Ferencz ügyében a Maros és Kolozs megyei felügyelőségek sikerrel jártak; Takács József újságíró és Paulovics Miklós ellen az aradi felügyelőség lépett fel; Paksi Csabát a Szilágy megyeiek előbb figyelmeztették, majd kiutasították az országból. Maros, Kolozs és Hargita megyék területén mintegy 1500 lakos tartott fenn kifogásolható magyarországi kapcsolatokat, mindennek ellenére csak kevés esetben került sor szervezett titkosszolgálati intézkedésekre: az aradi felügyelőségen az ismert 65 főből 30-cal foglalkoztak, a kolozsi felügyelőségen 305-ből 73-mal, a bihariban 78-ből 38-cal, a hargitaiban 302-ből 83-mal, a kovásznaiban pedig 85-ből 45-tel. Központi szinten különösen zavaróan hatott, hogy általában csak későn értesültek „az idegenek” tevékenységéről. Kunszabó Ferenc szociográfus,¹³⁴ mint utólag kiderült, Romániában tartózkodott, értelmiségiekkel került kapcsolatba, és a megszerzett adatok alapján 1979. január 25-én az *Új Látóhatár* folyóiratban leközölte

130 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 8. köt., 347. (háttoldal)–348. (háttoldal).

131 E. Fehér Pál (1936–2013), magyar újságíró, kritikus. 1964 és 1968 között az *Élet és Irodalom* olvasószerkesztője, 1968-tól 1971-ig a *Népszabadság* rovatvezető-helyettese, majd 1971-től kulturális rovatvezetője és szerkesztőbizottsági tagja. 1972 és 1990 között a *Kritika* munkatársa és ezzel egyidejűleg 1975-től 1990-ig a *Szovjet Irodalom* főszerkesztő-helyettese. Munkásságából lásd E. Fehér: *A glasznosztj*, passim.

132 Lásd Illyés Gyula: *Válasz Herdernek és Adynak I. Magyar Nemzet*, 1977. december 25. 13.; Uő: *Válasz Herdernek és Adynak II. Magyar Nemzet*, 1978. január 1. 9.

133 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 8. köt., 348. (háttoldal).

134 Kunszabó Ferenc (1932–2008), magyar író, szociográfus. 1964 és 1966 között az MTA Szociológiai Kutatócsoportjának munkatársa, 1967-től 1976-ig az Agrárgazdasági Kutató Intézet szociológusa, majd 1976-tól az Országos Széchényi Könyvtár tudományos főmunkatársa volt. Munkásságából lásd Kunszabó: *Hét nap a hegyen*, passim.

Modern népirtás és az ellene való orvosság című cikkét.¹³⁵ Tüskés Gábor egyetemista 1978 augusztusában Szilágy, Hargita és Kovászna megyékben akadálytalanul tevékenykedhetett, mire a Bákó Megyei Felügyelőség háromhétnyi „ellenségeskedés” után végre felfedezte. Ștefănescu kifogásolta, hogy bár a Hargita Megyei Felügyelőségnek földalatti szervezkedést mutató ügyei voltak folyamatban, mégis megelégedett azzal, hogy erről csak az I. igazgatóságnak referáljon. Úgy látta, hogy azokban az esetekben, amikor a külföldi több megyében is megfordul, új minőséget kell adni az együttműködésnek, és le kell küzdeni a megyehatárig tartó problémafeltárás fázisát. Az I. igazgatóság vonalszolgálatára nem vagy csak ritkán gyakorolta a megyei főosztályokat irányító és ellenőrző feladatait. Ștefănescu felelősségteljes fellépést követelt a „nacionalista-irredenta megnyilvánulások” helyeinek teljes körű tájékoztató-operatív ellenőrzéséért, „az elemkategóriáról” tökéletesített nyilvántartási rendszer mellett. Az aradi, kolozsi, marosi, kovásznai és hargitai felügyelőségeknek kombinált intézkedéseket kellett kidolgozniuk a külföldi kapcsolatokkal rendelkező hazaiak ügyében, mindent augusztus 30-i határidővel. A külföldi kiutazásokra jelölt informátorok kiválasztását állandó feladatnak mondta, akárcsak a külföldre kiutazó csoportok és a lakosság diagramot követő kémelhárító eligazítását.¹³⁶

A problémakör kihívásainak ismertetését követően a megyei tisztek beszámolóit következtek.¹³⁷ A Hargita Megyei Felügyelőség ismertetője elmaradt, és arról, hogy ezt a főszervezők nyilvánvalóan rossz néven vették, illetve tevékenységük is hagyott kívánnivalót maga után, Tăbăcaru vezérőrnagy hozzászólásaiból értesülünk: „Tekintsük az együttműködést kiemelten fontos küldetésnek – mondta. – Van egy olyan megye, amelyik nem vállalja az operatív technika telepítését, mert az elemet egy másik megye követi. A jelen lévő elvtársak nem készültek fel az összejövetelre. Az itt bemutatottakból nem vonható le következtetés a jelenség alakulásáról. Két hónap múlva újabb összejövetelt szervezek, addig tegyék meg a szükséges intézkedéseket.”¹³⁸ A munkatalálkozózt a problémakörhöz igencsak hozzáértően viszonyuló Moise belügyminiszter-helyettes meglátásai zárták,¹³⁹ illetve a jövőbeli titkosszolgálati feladatok összegzése, melynek

135 Az *Új Látóhatárnak* a Securitate által megadott számát nem sikerült ellenőrizni, de Kunszabó írását innen átvette a *Magyar Holnap* is. Lásd Kunszabó Ferenc: *Modern népirtás és az ellene való orvosság*. I. rész. *Magyar Holnap*, 1979. március–április–május hó, 13., 15.; Uő: *Modern népirtás és az ellene való orvosság*. II. rész. *Magyar Holnap*, 1979. június–július–augusztus hó, 13–14.; Uő: *Modern népirtás és az ellene való orvosság*. III. rész. *Magyar Holnap*, 1979. szeptember–október hó, 13., 15.; Uő: *Modern népirtás és az ellene való orvosság*. IV. rész. *Magyar Holnap*, 1980. január–február–március hó, 13.

136 ACNSAS, Dokumentációs fond, D 0005521. sz. dossz., 8. kötet, 348. (hátoldal)–349. (hátoldal).

137 Uo., 350–353. (hátoldal is).

138 Uo., 354.

139 „Elemezzék a sleppeket, egyes csoportokat, hogy lássuk, mi rejtőzik mögöttük. Az értelmiségieket jobban ellenőrizzük, itt ne legyen szervezett tevékenység. [...] Uralni kell a kultuszvonalon végzett munkát. Működünk együtt szorosan a kultuszügyi kollégával [a kultuszinspektorral]. Az ország egyes elemeiben ez a tevékenység az emberi jogok leple alatt zajló küzdelem formáját ölti. Elsősorban az USA-ból való uszításról van szó, Jimmy Carter az emberi jogokért folytatott küzdelmet felvette a választási kampányába. A jelenség az elmúlt két évben felerősödött. Egyes történéseket nagyon intenzíven foglalkoztat az, hogy bizonyos állításoknak tudományos jelleget adjanak.” Uo., 354. (hátoldal)–355.

egyik pontja kimondta: „egy éven belül a problémakörben dolgozó összes tisztnek tudnia kell a magyar nyelvet”.¹⁴⁰

Következtetések helyett

Bár a „magyar nacionalisták” problémakör kezdetben a Hargita megye területén mintegy 35-40 évvel korábban működő egykori magyar polgári és nacionalista pártok, illetve szervezetek tagjaira összpontosított, többnyire szóbeli vélemény-bűncselekményben kimerülő tevékenységük a pártvezetés előtt létjogosultságukat is bizonyítani kívánó titkosszolgálatot új célpontok felderítésére sarkalta. Ennek következtében az évek során a problémakör nagyon gyorsan kiterjedt, és kiegészült a szellemi környezetben dolgozókkal, olyan kisebb-nagyobb, szezonális felfutású ügykörökkel, mint a tanügyi vonalon érintett tanárok és diákok, a „Művészet–Kultúra” vonalán foglalkoztatott képzőművészek és muzeológusok, a román igazságszolgáltatás magyar etnikumú tisztviselői vagy a felekezeti vonal katolikus és protestáns papjai, illetve szektának minősített magyar tagságú hitközségei. Mindezen túlmenően az állambiztonsági doktrínát adaptálták, hozzáigazították a nagypolitikai történésekkel kölcsönhatásban lévő, terepen megtapasztalt mikrotörténeti hozadékokhoz. A megyei Securitate egyfajta kényszerfejlődésének vagyunk a tanúi, miután a bukaresti központ állandó elvárásai mellett nyomta őket a megfigyelték kreativitása is.

A hetvenes évek végére egyre elégedetlenebbé váló bukaresti központ, különösen az I. igazgatóság, egy túlterhelt, viszonylag kis létszámú megyei tisztii apparátustól várta az eredményeket. A hangsúlyosan elsősorban Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen, továbbá Gyergyószentmiklóson és Maroshévízen jelen lévő Securitate művelői tisztjeit 1972 júliusától a Milíciával karöltve végzett fejenkénti 4-6 község (15-20 falu) koordinációja és felügyelete is nyomasztotta, képtelenek voltak a megelőzésre, és többnyire az „ügy” kipattanása utáni sebkezelésre törekedtek. Annak ellenére, hogy a problémakör alapját képező múltbeli párt- és szervezeti tagok az állambiztonsági érdeklődésre alkalmatlan, kiöregedő és passzív osztályellenség képét mutatták, a helyiek a sorozatos központi interaktív felvetések és a megoldásra fordítható idő hiányában egyszerűen nem tudták „elengedni” az alapvetően harmincöt vagy annál is több évvel azelőtti tettekért kollektíven vétkesnek találtakat, és jobb híján, akár több elszámolásra váró kérdésben is, rájuk és velük példálózva tájékoztatták a Securitate legfelső vezetését.

140 Uo., 355. (háttoldal).

Levéltári források

AANP – Arhiva Administrației Naționale a Penitenciarelor (Büntetés-végrehajtási Intézetek Országos Igazgatásának Levéltára), Bukarest
ACNSAS – Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság Levéltára), Bukarest

Bibliográfia

Sajtó

Buletinul Oficial (1968, 1973, 1974)
Hargita (1976, 1978, 1981)
Háromszék (2018)
Magyar Holnap (1979–1980)
Magyar Nemzet (1977–1978)

Hivatkozott irodalom

Annus József: *Eltérített Pegazus. Földreszállt emlékek, anekdoták*. Budapest, 2003.
Bakk Takács Sára: *Hazulról haza. Székelyudvarhelyről – Székkutasra*. Kolozsvár, 2009.
Bandi István: Román titkosszolgálatok intézménytörténeti áttekintése az első világegyéstől a királyság bukásáig. In: Szekér Nóra – Kávássy János – Nagymihály Zoltán (szerk.): *Utak a Teleki térről. Esszék és tanulmányok a 75 éves M. Kiss Sándor tiszteletére*. Lakitelek, 2018. 23–45.
Bandi István: Nem konvencionális módszerek az „erdélyi kérdés” megoldására 1945 és 1948 között. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Erdélyi metszetek. Kisebbségtörténeti tanulmányok I.* Kolozsvár, 2025. 159–189.
Beke Albert: *Illyés Gyula, a kommunista. Népfí vagy kegyenc?* Budapest, 2019.
Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940*. Csíkszereda, 2002.
Borhi László: *Magyar–amerikai kapcsolatok, 1945–1989. Források*. Budapest, 2009.
Csehi Gyula – Mikó Imre – Katona Ádám (szerk.): *Kodály Zoltán: Néphagyomány és zenekultúra*. Bukarest, 1974.
Dobre, Florica – Neagoe-Pleșa, Elis – Pleșa, Liviu (szerk.): *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode. Vol. II. (1967–1989)*. București, 2006.
E. Fehér Pál: *A glasznoszy*. Budapest, 1987.
Egry, Gábor: Phantom Menaces? Ethnic Categorization, Loyalty and State Security in Interwar Romania. *Hungarian Historical Review* 3. (2014) 3. 650–682.
Egry Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918–1944*. Budapest, 2015.
Egry, Gábor: The World between Us. State Security and the Negotiation of Social Categories in Interwar Romania. *East Central Europe* (2017) 1. 17–46.

- Faragó József: *Balladák földjén. Válogatott tanulmányok, cikkek*. Bukarest, 1977.
- Gárdos Miklós: *Két ősz között*. Budapest, 1959.
- Halász Péter: „Cserefának füstje hozta ki könnyüvem...” *Néprajzi, tudománytörténeti írások a moldvai magyarokról*. Kolozsvár, 2015.
- Hermann Gusztáv: *Székelyudvarhely művelődéstörténete*. Csíkszereda, 2015.
- Hermann Gusztáv Mihály – Zepeczáner Jenő – Elekes Tibor: *Udvarhelyszék – a közigazgatás és közelet története*. Csíkszereda, 2016.
- Illyés Elemér: *Erdély változása. Mítosz és valóság*. München, 1975.
- Jánosi Csongor – Pintilescu, Corneliu: A Vasfüggöny átjárhatósága, a Helsinki platform és a romániai disszidencia. Doina Cornea és Cseke-Gyimesi Éva a magányos tiltakozás és a szolidaritási hálózatok között. *Pro Minoritate* 32. (2023) 4. 103–134.
- Jánosi Csongor: Az erdélyi magyar kisebbség ügye az Európai Parlamentben (1978–1989). *Pro Minoritate* 33. (2024) 3. 71–110.
- Király Ibolya: *Emlék-repeszek. Király Károly igazsága*. Lakitelek, 2016.
- Király Károly: *Nyílt kártyákkal I. Önéletírás és naplójegyzetek*. Pécs, 2013.
- Komoróczy György: *Maszelka János*. Székelyudvarhely, 2003.
- Kunszabó Ferenc: *Hét nap a hegyen*. Budapest, 1980.
- Lőrincz Ildikó: Székelyudvarhely képzőművészeti életének egykori mentora. *Lustra* 9. (2022) 1. 57–62.
- Merle Mária (szerk.): *Stúdió Kávéház. Beszélgetések a szellemi Erdélyről*. Budapest, 2010.
- Nagy Miklós Kund (szerk.): *Maszelka János*. Csíkszereda, 2004.
- Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965–1974*. Csíkszereda, 2011.
- Novák Csaba Zoltán: *Holtvágányon. A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája. 1974–1989*. Kolozsvár, 2023.
- Oprea, Marius: *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente (1949–1989)*. Iași, 2002.
- Ötvös László: *Czine Mihály népközelben. Levelek, bibliák, közlemények*. Dunaharaszti, 2006.
- Papp András (szerk.): *Monografia Liceului „Dr. Petru Groza” din Odorheiu Secuiesc. 1593–1968 – A székelyudvarhelyi Dr. Petru Groza Líceum monográfiája*. Székelyudvarhely, 1968.
- Pál Antal Sándor et al.: *Csikmadaras. Egy felcsíki falu múltja és jelene*. Marosvásárhely, 2006.
- Pálfy József (főszerk.): *A mai Magyarország*. [Budapest], 1974.
- Păcurar, Lucica Nicoleta: Fenomenul „frontierist”. Reprezentarea „trădătorului” de țară în imaginarul Securității din anii '80. *Studia Universitatis Cibiniensis* (2021) XVIII. 179–198.
- Petcu, Adrian Nicolae: Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970–1989). *Caietele CNSAS* 2. (2009) 4. 69–120.
- Petcu, Adrian Nicolae: Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor între anii 1977–1984. *Caietele CNSAS* 4. (2011) 1–2. 85–108.
- Salló István – Kardalus János: *Porți și garduri în județul Harghita = Kapuk és kerítések Hargita megyében*. Csíkszereda, 1971.
- Sárba Katalin (szerk.): *Páll Lajos, erdélyi festőművész*. Budapest, 2014.

- Sipos Gábor: Varga Árpád (1951–1994). *Erdélyi Múzeum* 57. (1995) 1–2. 133–134.
- Szabó Zoltán: *A mai stílisztika nyelvelméleti alapjai*. Kolozsvár-Napoca, 1977.
- Székely János: *Egy rögeszme genezise. Esszék és bírálatok*. Bukarest, 1978.
- Szépfolusi István: *Ahogy Bécsben megindultam*. Budapest, 1996.
- Tăbăcaru, Dumitru Iancu: *Biografie ostenită*. București, 2012.
- Tomka Ferenc: *Halálra szántak. Mégis élünk! Egyházüldözés 1945–1990 és az ügynökkérdés*. Budapest, 2016.
- Tüskés Gábor – Knapp Éva: *A textualizált Rákóczi*. Budapest, 2023.
- Virt László: *Nyitott szívvel. Márton Áron erdélyi püspök élete és eszméi*. Budapest, 2002.